

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα

Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΕ ΤΙΤΛΟ

**“Κοινωνική Επιχειρηματικότητα : ένα εργαλείο για την
αντιμετώπιση των τοπικών αναγκών - δυνατότητες και
εμπόδια.**

Η περίπτωση του Δήμου Πολυγύρου”

Βασιλική Τριανταφύλλου

(ΑΜ:3033201505238)

Επιβλέπων Καθηγητής : Δρ. Κωνσταντίνος Γεώργιας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016

UNIVERSITY OF PELOPONNESUS

UNIVERSITY OF PIRAEUS

ARISTOTLE UNIVERSITY OF THESSALONIKI

DIMOKRITIO UNIVERSITY OF THRACE

Interuniversity Interdepartmental Programme
of Postgraduate Studies

" Regional and district development and Local government"

BACHELOR'S THESIS

ENTITLED

"Social entrepreneurship : a tool for facing local needs-
opportunities and obstacles. The case of Municipality of
Polygyros"

Vasiliki Triantafylloy

(RN: 3033201505238)

Supervisor: Dr. Konstantinos Geormas

THESSALONIKI SEPTEMBER 2016

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική επιχειρηματικότητα, τοπική αυτοδιοίκηση, τοπική ανάπτυξη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η οικονομική κρίση και ο συνακόλουθος περιορισμός των πόρων της τοπικής αυτοδιοίκησης έχει ωθήσει τις τοπικές αρχές στη διερεύνηση νέων δυνατοτήτων τόσο για την τοπική ανάπτυξη όσο και για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα συνιστά ένα τέτοιο δυναμικό εργαλείο. Εμπλουτίζει την τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα, αυξάνει την απασχόληση εύάλωτων κοινωνικά ομάδων, αυξάνει τα έσοδα, δημιουργεί και εκμεταλλεύεται ποικίλους πόρους στο τοπικό επίπεδο. Συνεισφέρει, έτσι, αποφασιστικά στη βιώσιμη τοπική οικονομική ανάπτυξη και ευημερία των πολιτών. Ευρωπαϊκές αλλά και εθνικές νομοθετικές πρωτοβουλίες και χρηματοδοτήσεις δημιουργούν σημαντικές ευκαιρίες, για τον Δήμο Πολυγύρου για μια συνεργασία του με τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Ο ορθός και στρατηγικός προγραμματισμός, η κινητοποίηση του συνόλου της τοπικής κοινωνίας, η διαμόρφωση κατάλληλων ηγετικών ομάδων κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ευόδωση αυτής της συνεργασίας για μια δυναμική διέξοδο από την κρίση.

Key words: social entrepreneurship, local authorities, local development

ABSTRACT

Financial crisis and the curtailment of the budget of local authorities has motivated local authorities to explore new possibilities for local development and provision of social services. Social entrepreneurship presents a tool. It enriches local entrepreneurship, supports employment of vulnerable groups, it augments earnings, it produces and exploits multiple resources in the local level. So, it has a definite contribution in the local sustainable development and local citizens' welfare. European and national legislative initiatives and funding provide new opportunities for Polygyros Municipality to cooperate with social enterprises. Correct and strategic planning, forming the proper leading groups for social entrepreneurship are prerequisites for a beneficial cooperation and a way out of the crisis.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη

Abstract

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1 Ευρωπαϊκή εννοιολογική ανάπτυξη του όρου κοινωνική επιχειρηματικότητα και ευρωπαϊκή προσέγγιση 3-6

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1 Τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας..... 6-12

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.1 Τοπική Ανάπτυξη και κοινωνική επιχειρηματικότητα 12-15

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1 Κρίση και κοινωνική επιχειρηματικότητα 15-19

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5.1 Η Κατάσταση των ΟΤΑ σήμερα και οι νέες προκλήσεις..... 19-21

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6.1 Η σχέση κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ΟΤΑ στο Ελληνικό πλαίσιο 21-28

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

7.1 Προτάσεις ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας για την περίπτωση του Δήμου Πολυγύρου..... 28-33

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Συμπεράσματα 34-35

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση 35-39

Ξενόγλωσση..... 39-40

Εισαγωγή

Όπως έχει επισημανθεί στη βιβλιογραφία αλλά και από εμπειρικές μελέτες, σε ότι αφορά λειτουργίες που έχουν να κάνουν με ένταση εργασίας, λειτουργίες δηλαδή που δεν χρειάζονται βαριές υποδομές ή πολύ ακριβό εξοπλισμό για να έλθουν εις πέρας, ιδιαίτερα δε λειτουργίες και υπηρεσίες που έχουν ένα ιδιαίτερα υψηλό βαθμό κοινωνικού αντικρίσματος, η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να προσφέρει πρόσθετη αξία είτε ως συμβασιούχος είτε ως υπεργολάβος είτε ως καθαρή επιχειρηματική δραστηριότητα. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει ατομικές ή συλλογικές ανάγκες διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών, όπως οι ηλικιωμένοι, οι αποκλεισμένοι, τα άτομα με αναπηρία, και να δημιουργήσει καταστάσεις όπου όλοι βγαίνουν κερδισμένοι. Τόσο οι ευάλωτες ομάδες με την ικανοποίηση ζωτικών τους αναγκών, όσο και η δημιουργία απασχόλησης. Επίσης, η κοινωνική επιχειρηματικότητα εμπλουτίζει την τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα, δημιουργεί και εκμεταλλεύεται ποικίλους πόρους στο τοπικό επίπεδο και έτσι συνεισφέρει αποφασιστικά στη βιώσιμη τοπική οικονομική ανάπτυξη και ευημερία των πολιτών. Ευρωπαϊκές αλλά και εθνικές νομοθετικές πρωτοβουλίες δημιουργούν επίσης ευκαιρίες για μια συνεργασία μεταξύ τοπικής αυτοδιοίκησης και κοινωνικών επιχειρήσεων. Η οδηγία για την χρήση ζιζανιοκτόνων στους δημόσιους χώρους πράσινου, η δημιουργία τοπικών υποδομών, προγράμματα όπως το «εξοικονόμηση κατ' οίκον», νομοθετικές πρωτοβουλίες όπως η ενσωμάτωση των νέων ευρωπαϊκών οδηγιών που αφορούν στις δημόσιες συμβάσεις διαμορφώνουν ένα νέο και δημιουργικό πλαίσιο για τη συνεργασία μεταξύ κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην παρούσα μελέτη θα εξεταστούν οι δυνατότητες αυτές με βάση την εξέταση τριών παραμέτρων. Η πρώτη παράμετρος αφορά στους τομείς όπου δραστηριοποιείται η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Η δεύτερη παράμετρος έχει να κάνει με τις ανάγκες της τοπικής ανάπτυξης και τη συμβολή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε αυτή. Σε ένα τρίτο επίπεδο, θα εξεταστεί, με βάση τις προηγούμενες αναλύσεις, οι δυνατότητες ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων στο Δήμο Πολυγύρου και το πώς αυτές μπορούν να συνεισφέρουν σε μια βιώσιμη ανάπτυξη του δήμου. Δηλαδή θα εξεταστούν οι δυνατότητες που υπάρχουν σε επίπεδο Δήμου Πολυγύρου για μια κοινά συμφέρουσα πολιτική που από τη μια θα ενισχύει την κοινωνική επιχειρηματικότητα και από την άλλη τη συνεισφορά της τελευταίας ως ένα εργαλείο που θα προσφέρει ουσιαστικές και οικονομικές λύσεις σε κρίσιμες ανάγκες του δήμου και των πολιτών του.

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1 Ευρωπαϊκή εννοιολογική ανάπτυξη του όρου κοινωνική επιχειρηματικότητα και ευρωπαϊκή προσέγγιση

Για να είναι δυνατή η διερεύνηση των δύο παραμέτρων που προαναφέρθηκαν, θα πρέπει, ως πρώτο βήμα, να σκιαγραφηθεί η έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μολονότι υπάρχουν διαφορές στην προσέγγιση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι αποκρυσταλλώνεται εννοιολογικά ο συγκεκριμένος χώρος, και ιδιαίτερο ρόλο σε αυτό έχει παίξει η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο παρόν κεφάλαιο δεν θα αναλυθούν διεξοδικά οι όροι που κατά καιρούς χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τον συγκεκριμένο τομέα (μη κερδοσκοπικός τομέας, τρίτος τομέας, κοινωνική οικονομία, κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, κοινωνικές επιχειρήσεις κ.λπ.). Εδώ σημασία έχει να αναδειχθούν εκείνα τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τους φορείς του συγκεκριμένου τομέα και που είναι χρήσιμα για το κεντρικό ερώτημα της παρούσας εργασίας που είναι η συνεισφορά της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο τοπικό επίπεδο. Από αυτή την άποψη, θα γίνεται αναφορά τόσο στην κοινωνική οικονομία, όσο και στην κοινωνική επιχειρηματικότητα. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο πώς βλέπουν τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης την κοινωνική επιχειρηματικότητα αφού σε τελική ανάλυση από αυτό καθορίζονται οι πόροι που θα διοχετευθούν στο τοπικό επίπεδο από τα κοινοτικά διαρθρωτικά ταμεία.

Αναφορικά με τον ορισμό της κοινωνικής οικονομίας είναι δυνατό να εκφραστεί η άποψη ότι «δεν υπάρχει ένας και μοναδικός ή ομόφωνα αποδεκτός ορισμός της κοινωνικής οικονομίας. Μάλλον είναι μια ευρεία έννοια που χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει μια ποικιλία οργανώσεων και διαδικασιών που δεν συμβαδίζουν με τα πρότυπα ούτε του δημόσιου ούτε του ιδιωτικού τομέα» (Amin, 1999).

Σε ένα καθοριστικό για τον επιστημονικό διάλογο αλλά και για τον ευρωπαϊκό εννοιολογικό προσδιορισμό της κοινωνικής επιχειρηματικότητας βιβλίο, οι Carlo Borzaga και Jacques Defourny θέτουν τις παραμέτρους για τον ορισμό των κοινωνικών επιχειρήσεων (Defourny, 2001, 16-18). Διακρίνονται οι παρακάτω παράμετροι καθορισμού μιας κοινωνικής επιχείρησης:

A) η συνεχής παραγωγή αγαθών ή/και πώληση υπηρεσιών. Η ιδιότητα αυτή θεωρείται καθοριστική από τους συγγραφείς, διότι διαφοροποιεί τις κοινωνικές επιχειρήσεις από μια σειρά

άλλων φορέων της κοινωνικής οικονομίας. Για παράδειγμα από τα ιδρύματα, τα οποία μολονότι μη κερδοσκοπικά δεν διαθέτουν εμπορική δραστηριότητα. Ή από τα σωματεία, τους συλλόγους και τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, οι οποίοι όχι μόνον δεν έχουν συνεχή εμπορική δραστηριότητα, αλλά περιορίζονται ως προς την εμπορική ιδιότητά τους από τον νόμο.

Β) Από το προηγούμενο απορρέει και η δεύτερη παράμετρος που έχει να κάνει με το σημαντικό επίπεδο οικονομικού ρίσκου που διατρέχουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Ως εμπορική οντότητα, επηρεάζονται και αυτές από τους νόμους της ελεύθερης αγοράς με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Γ) Η Τρίτη παράμετρος αναφέρεται στο γεγονός ότι ο σκοπός σύστασής τους είναι ρητά η ωφέλεια της κοινότητας. Και, σε άμεση συνάφεια με αυτό είναι η παράμετρος του περιορισμού της αναδιανομής των κερδών –έως την πλήρη απαγόρευση σε αρκετές χώρες.

Δ) Στο σημείο αυτό συνδυάζονται δύο παράμετροι που αναφέρονται ξεχωριστά από τους συγγραφείς αλλά είναι άμεσα συνδεδεμένοι. Η παράμετρος του ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις διαθέτουν ένα υψηλό βαθμό αυτονομίας, η οποία παράμετρος συνδυάζεται άμεσα με το γεγονός ότι συνιστούν πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών. (Από την άποψη ότι συνιστούν αποκρυσταλλώσεις πρωτοβουλιών που προϋπήρχαν στην κοινωνία των πολιτών και μέσω της διαμόρφωσής τους σε κοινωνικές επιχειρήσεις επιχειρούν την βιωσιμότητά τους και γιατί όχι, την ανάπτυξη της αποτελεσματικότητάς τους).

Ε) Τέλος δύο άλλες παράμετροι, που συνδέονται, είναι το γεγονός ότι οι αποφάσεις δεν βασίζονται στο ποσοστό του κεφαλαίου της επιχείρησης που κάποιος διαθέτει αλλά κάθε άτομο έχει μια ψήφο. Και, επιπλέον, την συμμετοχική φύση στο πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις (που ενίοτε περιλαμβάνει και τους ωφελούμενους).

Πάντως, λίγο πολύ, τα ίδια χαρακτηριστικά αναφέρονται στον Χάρτη της Κοινωνικής Οικονομίας που παρουσιάστηκε στη Γαλλία το 1980. Χαρακτηριστικά, αναφέρονταν εκεί ότι:

«1. Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας λειτουργούν με δημοκρατικό τρόπο. Απαρτίζονται από μέλη αλληλέγγυα και με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις...

5. Τοποθετούνται στα πλαίσια ενός ειδικού καθεστώτος ιδιοποίησης, διανομής ή κατανομής των κερδών. Τα πλεονάσματα των ισολογισμών δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν παρά για την ανάπτυξή τους και για την καλύτερη εξυπηρέτηση των μελών...» (Vienney, 2008, 12-13).

Τον δυσυπόστατο χαρακτήρα των κοινωνικών επιχειρήσεων επισημαίνουν και οι Κυριακίδου & Σαλαβού λέγοντας ότι:

«Ο όρος [κοινωνική επιχειρηματικότητα] αποτελείται από δύο συστατικά, που συνδυάζουν την κοινωνική και την επιχειρηματική διάσταση. Το πρώτο συστατικό, το κοινωνικό, είναι ιδιαίτερα δημοφιλές και απαραίτητο για να οριστεί ένα εγχείρημα ως κοινωνικό... Το δεύτερο συστατικό, η «επιχειρηματικότητα», περιλαμβάνει την δημιουργία «κοινωνικής αξίας» με ιδιωτική πρωτοβουλία και αυτενέργεια επιδιώκοντας να καλύψει ανάγκες με νέα καινοτομικά και τολμηρά εγχειρήματα» (Κυριακίδου & Σαλαβού, 2014, 19).

Επιπλέον, πρέπει να προστεθεί εδώ ένα άλλο χαρακτηριστικό των κοινωνικών επιχειρήσεων που είναι «η ανάπτυξη με βάση την τοπική κοινότητα και τις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες» (Ντούλια, 2015, 40). Σημείο με το οποίο φαίνεται να συμφωνεί και ο Γεώργμας όταν επισημαίνει ότι «Η κοινωνική οικονομία [και κατά προέκταση, η κοινωνική επιχειρηματικότητα] αποτελεί μια πραγματικότητα που αφορά στην αντιμετώπιση νέων αναγκών που γεννιούνται και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας όσο και των εθνικών οικονομιών» (Γεώργμας, 2013, 15).

Το στοιχείο αυτό, κοινό χαρακτηριστικό των κοινωνικών επιχειρήσεων, όπως έχει προαναφερθεί, είναι η στενή τους σύνδεση με τις τοπικές κοινωνίες και η εμπλοκή κοινοτήτων και ομάδων ανθρώπων με ειδικές ανάγκες. Οι κοινωνικοί επιχειρηματίες είναι επιχειρηματίες που «αναγνωρίζουν ότι ένα μέρος της κοινωνίας έχει μείνει στάσιμο και παρέχουν νέες κατευθύνσεις προς τις οποίες αυτό μπορεί να προχωρήσει με την υποκίνησή τους. Δηλαδή, δρουν ως φορείς αλλαγής στο κοινωνικό τομέα. Καινοτομούν και δρουν σύμφωνα με την επιθυμία να δημιουργήσουν μια βιώσιμη κοινωνική αξία. Επίσης, λόγω των πεποιθήσεών τους, θεωρούν ότι έχουν την ευθύνη να λογοδοτήσουν απέναντι στα άτομα που υπηρετούν για τα αποτελέσματα που επιφέρει η δραστηριότητά τους. Εν συντομία είναι ένα είδος μέσα στο γένος «επιχειρηματίας». Είναι επιχειρηματίες με κοινωνικούς σκοπούς (Harding, 2008).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι ο εθελοντισμός. Αυτό

το στοιχείο αναφέρεται ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της κοινωνικής επιχειρηματικότητας από την πρώτη μεγάλη μελέτη που ανέθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επί του θέματος. Εκεί αναφέρεται ότι οι επιχειρήσεις του τομέα «εμπλέκουν ένα σημαντικό βαθμό εθελοντικής συμμετοχής τόσο στη λειτουργία της όσο και στη διοίκησή τους» (Campbell, 1999, 9).

Στην ίδια μελέτη του Campbell παρουσιάζονται μια σειρά από άλλα σημαντικά χαρακτηριστικά που έχουν οι φορείς του τομέα:

α) Ανταποκρίνονται με ευαισθησία σε ανάγκες που δεν αντιμετωπίζουν το κράτος ή ο ιδιωτικός τομέας

β) Βασίζονται στην αυτοοργάνωση και διοικούνται από μόνοι τους

γ) Προσανατολίζονται προς την κοινότητα και έχουν την έδρα τους σε αυτή

δ) Αντλούν από την «οικονομία του δώρου», συμπεριλαμβανομένης της εθελοντικής εργασίας (Campbell, 1989, 10).

Τα παραπάνω στοιχεία έχουν άμεση σχέση στο πώς συνδυάζονται οι κοινωνικές επιχειρήσεις με την τοπική ανάπτυξη.

Μια σειρά προσπαθειών για τον ορισμό της κοινωνικής επιχειρηματικότητας προκύπτουν και από το γεγονός ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μια έμφαση στην κοινωνική επιχειρηματικότητα. Είναι χαρακτηριστικό το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κοινωνική επιχειρηματικότητα που έχει δείξει η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή έχει συνεχή ενασχόληση με το θέμα. Έτσι σε μια γνώμη της του 2011 επισημαίνει ότι αναφορικά με τις δυνητικές πρωτοβουλίες για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, η ΕΟΚΕ κρίνει αναγκαία την εξέταση της τελευταίας μέσα σε ευρύτερο πλαίσιο, καθώς απαιτούνται δράσεις σε όλα τα στάδια του κύκλου ζωής μιας κοινωνικής επιχείρησης. Στην σχετική γνώμη τονίζεται ότι:

«Η κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι βασικό συστατικό του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου. Συνδέεται στενά με τη στρατηγική "ΕΕ 2020" και συνεισφέρει σημαντικά στην κοινωνία. Με τη στήριξη και την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας θα αξιοποιήσουμε στο μέγιστο το δυναμικό ανάπτυξής της και την ικανότητά της να δημιουργήσει κοινωνική αξία. Η ΕΟΚΕ στηρίζει τη θέσπιση πολιτικού πλαισίου και σχεδίου δράσης από την Επιτροπή προκειμένου να προωθηθεί η κοινωνική

επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, τονίζει δε τη σημασία της πλήρους εφαρμογής του τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο (ΕΟΚΕ, 2011, 1-2)».

Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχει μακρά ενασχόληση με το ζήτημα. Ήδη από το 1989, μιλώντας βέβαια για την ευρύτερη έννοια της κοινωνικής οικονομίας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε σχετική Ανακοίνωση το 1989 υιοθέτησε τον όρο της Κοινωνικής Οικονομίας με τη δημοσίευση της Ανακοίνωσης: «Οι Επιχειρήσεις στον τομέα της ‘Κοινωνικής Οικονομίας’. Το πρωτοπόρο μέτωπο της ελεύθερης αγοράς της Ευρώπης», στην οποία σημειώνεται για τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας ότι: «Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανήκειν στο τομέα είναι ο συγκεκριμένος τρόπος οργάνωσης της παραγωγικής δραστηριότητας μιας επιχείρησης. Οι κινητήριες αρχές είναι η αλληλεγγύη και η συμμετοχή (ένα μέλος, μία ψήφος) των μελών της, είτε αυτά είναι παραγωγοί, χρήστες ή καταναλωτές, διαπνεόμενες από μια περήφανη ανεξαρτησία και έναν σκοπό που αφορά τους πολίτες» (Commission, 1989,4).

Επίσης, σε έναν πιο πρόσφατο ορισμό της για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, αφού αναφέρει τα παραπάνω χαρακτηριστικά στέκεται ιδιαίτερος στο ζήτημα ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις επιδιώκουν «στόχους γενικού συμφέροντος», δηλαδή δραστηριοτήτων που ωφελούν την ευρύτερη κοινωνία, όπως η παροχή υπηρεσιών γενικού συμφέροντος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013,21).

Ο ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης από την Social Business Initiative, την κεντρική πρωτοβουλία σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητα, δεν αποτελεί παρά μια σύνοψη των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω. Σύμφωνα με την σχετική ανακοίνωση, η κοινωνική επιχείρηση

«είναι μια επιχείρηση της οποίας πρωταρχικός στόχος είναι η ύπαρξη θετικού κοινωνικού αντικτύπου παρά η δημιουργία κερδών για τους ιδιοκτήτες ή τους εταίρους της. Δραστηριοποιείται στην αγορά παρέχοντας αγαθά και υπηρεσίες με επιχειρηματικό και καινοτόμο τρόπο, και χρησιμοποιεί τα κέρδη κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς. Υπόκειται σε υπεύθυνη και διαφανή διαχείριση, ιδίως συνδέοντας τους εργαζομένους της, τους πελάτες της και τους παράγοντες που εμπλέκονται στις οικονομικές δραστηριότητές της.

Η Επιτροπή χρησιμοποιεί τον όρο «κοινωνική επιχείρηση» για τις επιχειρήσεις:

- για τις οποίες ο κοινωνικός ή κοινωνιακός στόχος κοινού συμφέροντος είναι ο λόγος ύπαρξης της εμπορικής δραστηριότητας, που συχνά εκφράζεται με υψηλό επίπεδο κοινωνικής καινοτομίας,

- των οποίων τα κέρδη επανεπενδύονται κυρίως στην υλοποίηση του εν λόγω κοινωνικού στόχου,
- και των οποίων ο τρόπος οργάνωσης ή το σύστημα κυριότητας αντικατοπτρίζει την αποστολή τους, με βάση δημοκρατικές ή συμμετοχικές αρχές ή αποσκοπώντας στην κοινωνική δικαιοσύνη.

Πρόκειται συνεπώς για:

- επιχειρήσεις που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες ή/και αγαθά και υπηρεσίες σε ένα ευάλωτο κοινό (πρόσβαση στη στέγαση, πρόσβαση στην περίθαλψη, βοήθεια στους ηλικιωμένους ή τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ένταξη των ευπαθών ομάδων, φύλαξη παιδιών, πρόσβαση στην απασχόληση και στην κατάρτιση, διαχείριση της εξάρτησης, κλπ.)· ή/και
- επιχειρήσεις των οποίων ο τρόπος παραγωγής των αγαθών ή υπηρεσιών επιδιώκει έναν κοινωνικό στόχο (κοινωνική και επαγγελματική ένταξη μέσω της πρόσβασης στην εργασία μειονεκτούντων ατόμων ιδίως λόγω της χαμηλής ειδίκευσής τους ή κοινωνικών ή επαγγελματικών προβλημάτων που προκαλούν ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση), αλλά των οποίων η δραστηριότητα μπορεί να καλύπτει αγαθά ή υπηρεσίες άλλα εκτός των κοινωνικών» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011,2-3).

Οι παραπάνω αναφορές είναι ιδιαίτερα σημαντικές γιατί, όπως θα δειχτεί και παρακάτω, στις Ευρωπαϊκές οδηγίες για τις δημόσιες συμβάσεις, οι οποίες πρόσφατα ενσωματώθηκαν στο εθνικό δίκαιο, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν ιδιαίτερο καθεστώς προτίμησης.

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1 Τομείς ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Ωστόσο, για την παρούσα μελέτη, η οποία θέλει να διερευνήσει την σχέση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με την τοπική αυτοδιοίκηση, και κατά συνέπεια, με την τοπική ανάπτυξη, σημασία έχει να διερευνηθούν και οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι κοινωνικές επιχειρήσεις.

Έχουν γίνει μια σειρά από έρευνες που καταπιάνονται με την περιγραφή των τομέων όπου αναπτύσσεται η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Μάλιστα πολλές από αυτές τις μελέτες είναι αποτέλεσμα της παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προσπάθεια της τελευταίας για την ανάπτυξη του τομέα.

Σε μια τελευταία προσπάθεια χαρτογράφησης του τομέα σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι κύριοι τομείς όπου αποτυπώθηκε η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ήταν στις παρακάτω κατηγορίες (European Commission, 2014, 5).

Κατ' αρχάς πολλές κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνταν έχοντας ως κύριο στόχο τους την ένταξη στην αγορά εργασίας ανθρώπων που είτε ήταν κοινωνικά αποκλεισμένοι είτε βρισκόνταν σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση. Οι κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος είναι επίσης ένας τομέας με ιδιαίτερη δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η μακροχρόνια φροντίδα ηλικιωμένων ατόμων, η φροντίδα ανθρώπων με αναπηρία, οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες κατάρτισης, οι υπηρεσίες προώθησης στην απασχόληση, η παιδική φροντίδα, η κοινωνική στέγαση, η υγεία και οι ιατρικού τύπου υπηρεσίες. Βλέπουμε εδώ τις κοινωνικές επιχειρήσεις να δραστηριοποιούνται σε μια ευρεία γκάμα τέτοιων υπηρεσιών.

Ένας άλλος τομέας ήταν οι δημόσιες μεταφορές και η συντήρηση δημόσιων χώρων. Επίσης σημαντική ήταν η παρέμβαση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τομείς που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος, όπως ο περιορισμός των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η ανακύκλωση κ. ά.

Τέλος, ένας άλλος τομέας ήταν η προώθηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, η ψηφιακή συμμετοχή, η καλλιέργεια της αλληλεγγύης με αναπτυσσόμενες χώρες.

Πάντως, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι σε κάθε χώρα, πέρα από κάποιους κοινούς τομείς, φαίνεται οι κοινωνικές επιχειρήσεις να επικεντρώνονται σε ιδιαίτερους τομείς. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την έρευνα, ο τομέας του πολιτισμού και του αθλητισμού φαίνεται να παρουσιάζεται πιο πολύ σε χώρες όπως η Σουηδία, η Ελλάδα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σε χώρες όπως η Ρουμανία και η Τσεχία οι κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην γεωργία, στα κηπευτικά και αρωματικά φυτά, σε βιοτεχνικές παραγωγές που βασίζονται στη γεωργία, την βιομηχανία τροφίμων. Μεγάλο μέρος των υπηρεσιών βρεφονηπιακών σταθμών καλύπτουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις σε χώρες όπως η Ιρλανδία και η Γαλλία.

Οι Defourny και Nyssens (2008) παρατηρούν ότι κοινωνικές επιχειρήσεις ένταξης στην εργασία, οι οποίες είναι γνωστές σε ευρωπαϊκό επίπεδο με το ακρωνύμιο WISEs, είναι πολύ διαδεδομένες στην Ευρώπη. Οι δραστηριότητες αυτών των επιχειρήσεων διασυνδέονται με δημόσια προγράμματα που βοηθούν ανθρώπους με χαμηλά επίπεδα δεξιοτήτων και είναι άνεργοι να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Πάντως, σε έναν πίνακα που παρουσιάζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή από 581 κοινωνικές επιχειρήσεις σε όλη την Ευρώπη η κατανομή είναι η ακόλουθη:

Πίνακας 2.1

Πεδίο δραστηριότητας κοινωνικών επιχειρήσεων

Κοινωνικές υπηρεσίες	16,7%
Απασχόληση και κατάρτιση	14,88%
Περιβάλλον	14,52%
Εκπαίδευση	14,52%
Οικονομική, κοινωνική και κοινοτική ανάπτυξη	14,34%
Πολιτισμός, τέχνες, ψυχαγωγία	7,08%
Υγεία	6,90%
Στέγαση	2,72%
Επιχειρηματικές ενώσεις	2,00%
Νομικά, υπεράσπιση και πολιτική	1,63%
Λοιπά	4,72%
Πηγή: Στοιχεία SELUSI, www.selusi.eu	

Ο Χρυσάκης, σε μια ιδιαίτερα προσεγμένη μελέτη, παρουσιάζει τα εξής συμπεράσματα αναφορικά με τους τομείς δραστηριοποίησης των κοινωνικών επιχειρήσεων (Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, 2002).

1. Υπηρεσίες για την βελτίωση της ποιότητας ζωής- κοινωνικές υπηρεσίες σε τοπικό επίπεδο.

Οι υπηρεσίες αυτές μπορεί να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες:

- Βασικές υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στα αναγνωρισμένα από το νομό δικαιώματα του πολίτη, όπως υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, απασχόλησης, καθώς και υπηρεσίες για μειονεκτούντα άτομα.
- Συλλογικές υπηρεσίες (ατομικής κατανάλωσης αλλά με συλλογικά οφέλη), όπως παιδικοί σταθμοί υπηρεσίες βοήθειας στο σπίτι για τους ηλικιωμένους και τα μειονεκτούντα άτομα, υπηρεσίες υποστήριξης ανέργων ή ατόμων αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας για την ένταξη τους στην απασχόληση κ.α.
- Προσωπικές ή οικογενειακές υπηρεσίες (με περιορισμένα συλλογικά οφέλη) όπως υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού, υπηρεσίες συμβουλευτικής, υπηρεσίες τουρισμού, κ.α.

Οι υπηρεσίες αυτές συνεισφέρουν άμεσα στην ένταξη ή επανένταξη στην αγορά εργασίας μειονεκτούντων ατόμων ή ανέργων είτε με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας ή τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας είτε με την ενίσχυση της απασχολησιμότητας των ειδικών αυτών ομάδων πληθυσμού.

2. Περιβάλλον

Οι οργανισμοί του τρίτου τομέα δραστηριοποιούνται ιδιαίτερα στους εξής τομείς:

- Διαχείριση και ανακύκλωση αποβλήτων
- Διατήρηση φυσικών τοπίων
- Εξοικονόμηση ενέργειας
- Προγράμματα αστικής αποκατάστασης

Ο αριθμός των θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια του τομέα αυτού υστερεί σε σχέση με τομείς όπως της εκπαίδευσης και της υγείας. Παρουσιάζουν όμως ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως ο προσανατολισμός τους σε μακροχρόνια άνεργους και μη προνομιούχα τμήματα της κοινωνίας, αυξάνοντας έτσι την κοινωνική συνοχή στις κοινότητες στις οποίες οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους.

Επιπλέον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε εκστρατείες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης των πολιτών. Δύνανται επίσης να αναλάβουν ενεργό ρόλο σε τοπικό επίπεδο στον τομέα της ενεργειακής απόδοσης και των εκστρατειών για την διατήρηση και την ορθολογική κατανάλωση νερού, σε εκστρατείες ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης, πρωτοβουλίες για την εθελοντική καθαρισμό φυσικών χώρων, εκστρατείες υποστήριξης υπέρ της βιολογικής γεωργίας, εκστρατείες για την κομποστοποίηση στο σπίτι, καθώς και πιο γενικές εργασίες της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

3. Πολιτισμός, αθλητισμός και εκπαίδευση

Ο τομέας αυτός αποτελεί ένα σημαντικό τομέα για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του τρίτου συστήματος. Ενώ η παρουσία των πολύ μεγάλων επιχειρήσεων είτε ιδιωτικών είτε δημόσιων, είναι εμφανής εδώ, το θεμέλιο των τομέων αυτών εξακολουθεί να αποτελείται από μη μισθωτών εργαζομένων, συνεταιρισμοί, ενώσεις, συλλόγους και ομοσπονδίες. Οι δραστηριότητες του τομέα αυτού ενισχύουν τη συνοχή του κοινωνικού ιστού, και διευκολύνουν την ένταξη των μελών τους στην κοινωνία και την αγορά εργασίας.

Εάν αυτή είναι η πραγματικότητα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να δούμε πώς αναπτύχθηκε η κοινωνική επιχειρηματικότητα και στην χώρα μας. Όπως επισημαίνει ο Κώστας (Κώστας, 2014, 2),

«Στη χώρα μας, εντοπίζονται και οι νέες μορφές οργανώσεων στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας με επιχειρηματικό ενδιαφέρον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Αυτές, παρ' όλα τα προβλήματά τους, είναι ιδιαίτερα σημαντικές, αφενός γιατί συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και τη δημιουργία νέων μορφών επιχειρηματικότητας και, αφετέρου, γιατί παρέχουν καινοτόμα προϊόντα και καλύπτουν κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες».

Καθοριστικό ρόλο την ανάπτυξη του τομέα έπαιξαν δύο νομοθετικές πρωτοβουλίες. Η πρώτη πρωτοβουλία είναι η δημιουργία των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) με βάση το νόμο 2716/1999 «Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 96), που δημοσιεύτηκε στις 11 Φεβρουαρίου 2011. Ο νόμος αυτός, που αποτελεί συνέπεια ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας για την αποασυλοποίηση των ψυχικά ασθενών, καθόριζε για πρώτη φορά στην Ελλάδα την μορφή της κοινωνικής επιχείρησης με κοινωνικό σκοπό. Αποτελούσε μέρος του προγράμματος «Ψυχαργός», το οποίο είχε «ένα φάσμα δραστηριοτήτων προκειμένου να βοηθήσει τα άτομα με ψυχικές διαταραχές να ενσωματωθούν στην κοινότητα» (Κασσαβέτης, 2013, 65). Όπως αναφέρει ο Μαρκουλάτος, (Μαρκουλάτος, 2008, 4) η ανάπτυξή τους ξεκίνησε το 2002, με πολλά προβλήματα. Ωστόσο, οι Κοι.Σ.Π.Ε. είχαν την πρωτοτυπία «να αποτελούν συγχρόνως και εμπορικές επιχειρήσεις αλλά και Μονάδες Ψυχικής Υγείας που λειτουργούν για την στήριξη των μελών τους.... Ο θεσμός αυτός, που παρέχει εργασία σε ψυχικά πάσχοντες, είναι η μόνη διέξοδος προς μια λειτουργική ζωή για τα εν λόγω άτομα, τα οποία δυσκολεύονται ιδιαίτερος να βρουν εργασία».

Σήμερα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Πανελλήνια Ομοσπονδίας Κοι.Σ.Π.Ε. λειτουργούν 22 τέτοιοι οργανισμοί. (<http://pokoispe.gr>). Οι κύριες δραστηριότητές τους είναι οι αγροτικές

δραστηριότητες, διάφορα εργαστήρια (ζαχαροπλαστικής, αρτοποιίας, μελιού, τέχνης, κηροποιεία, ξυλουργεία, γραφικές τέχνες, επίπλων), υπηρεσίες εστίασης και καθαρισμού, υπηρεσίες τουρισμού, καφεενία-κυλικεία, καταστήματα (κυρίως παραδοσιακών προϊόντων και βιολογικά), ανακύκλωση και άλλες περιβαλλοντικές δραστηριότητες κ.ά. (Ζιώμας, 2010, 210-211).

Η δεύτερη μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων επήλθε με τον νόμο 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις». Η αριθμητική ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων από την Άνοιξη του 2012, οπότε άρχισε να λειτουργεί το Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας ήταν εκθετική. Όπως τονίζει η Αδάμ, τον Οκτώβριο του 2013 υπήρχαν 236 εγγεγραμμένες Κοιν.Σ.Επ. και τον Σεπτέμβριο του 2014 632 (Αδάμ, 2014). Ο αριθμός τους σήμερα ξεπερνά τις 1.000. (Glaveli, 2016). Μάλιστα, η κατανομή των Κοιν.Σ.Επ. έχει ως εξής: Στην πρώτη κατηγορία, αυτή της ένταξης, ανήκει το 3,5% του συνόλου των εγγεγραμμένων επιχειρήσεων. Στην κατηγορία της Κοινωνικής Φροντίδας ανήκει το 11%, ενώ ένα συντριπτικό ποσοστό 85,5% ανήκει στην κατηγορία Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού.

Όσον αφορά τις δραστηριότητες που παρατηρούνται στις εγγεγραμμένες στο Μητρώο Κοιν.Σ.Επ. παρατηρείται ότι, το ποσοστό αυτών της Κοινωνικής Ένταξης είναι πολύ μικρό εάν αναλογιστεί κανείς τα αυξημένα ποσοστά κίνδυνου κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας που παρουσιάζει η χώρα τα τελευταία χρόνια (Τσούτσουρα, 2015, 39-41). Στην κατηγορία αυτή οι δράσεις είναι ποικίλες και είναι κυρίως πολιτιστικές δράσεις, καφεενία, υπηρεσίες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μέχρι και υπηρεσίες πλυσίματος ρούχων ή εμπόριο καυσόξυλων, αλλά και μεταξοτυπίες, κατασκευή κοσμημάτων και καθαρισμοί κτιρίων. Γίνεται φανερή η απουσία ουσιαστικών δράσεων υποστήριξης νέων που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως για παράδειγμα σύμβουλοι προκατάρτισης και αλφαριθμητισμού, σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού ή σύμβουλοι κοινωνικής (επαν)ένταξης.

Στον τομέα της Κοινωνικής Φροντίδας, υπάρχουν και εκεί ποικίλες δραστηριότητες όπως οι υπηρεσίες φροντίδας παιδιών, Οι επιχειρήσεις της δεύτερης κατηγορίας (κοινωνική φροντίδα) αποτελούν το 12,09% του συνόλου. Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων σε αυτήν την κατηγορία αφορά τον τομέα παροχής υπηρεσιών φροντίδας παιδιών και μέριμνας για τους ηλικιωμένους και τα ΑΜΕΑ, ενώ λίγες είναι αυτές που δραστηριοποιούνται στον τομέα της υγείας.

Τέλος στην τρίτη κατηγορία (Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού) η πλειοψηφία των επιχειρήσεων αυτών δραστηριοποιείται στους τομείς του πολιτισμού, του τουρισμού και του περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούνται δράσεις στους τομείς:

- προστασίας και διατήρησης πολιτιστικής κληρονομιάς,

- τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης,
- τουριστικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο
- διαχείριση και λειτουργία καταστημάτων και επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο.
- δράσεις ανακύκλωσης,
- διαχείρισης απορριμμάτων
- και υπηρεσιών πρασίνου.

Παρατηρείται έλλειψη επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε τομείς που έχουν να κάνουν με την τεχνολογία όπως νέες πληροφοριακές και επικοινωνιακές τεχνολογίες. Επίσης παρατηρείται μεγάλος αριθμός που έχουν ως δραστηριότητα τα καφενεία ή την εστίαση και αρκετές είναι τα παραδοσιακά μπακάλικα. Όμως παρατηρείται μια αύξηση των Κοιν.Σ.Επ. που ασχολούνται με την αγροτική παραγωγή, είτε με την τυποποίηση τοπικών προϊόντων. Λίγες είναι αυτές, σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή πραγματικότητα, που ασχολούνται με την εκπαίδευση.

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.1 Τοπική ανάπτυξη και κοινωνική επιχειρηματικότητα

Αν στην διερεύνησή μας, σημαντική παράμετρος ήταν να καταδειχθούν οι τομείς δράσεις των κοινωνικών επιχειρήσεων, μια άλλη σημαντική παράμετρος της μελέτης είναι η κατάδειξη των σημείων όπου η κοινωνική επιχειρηματικότητα έρχεται να συναντήσει την τοπική ανάπτυξη.

Η οικονομική κρίση που για επτά ήδη χρόνια έχει ταλανίσει πολλές οικονομίες του πλανήτη είναι διαφορετική από τις προηγούμενες, αφού σύμφωνα με όλους τους μελετητές, την διακρίνει το βάθος, αλλά και το ότι κρατά για μεγάλη χρονική περίοδο. Συνεπώς θα έχει διαρθρωτικές συνέπειες, τόσο στο χρηματοοικονομικό επίπεδο, όσο και σε ότι αφορά τη ροή και τη μορφή των επενδύσεων. Όπως τονίζει μια μελέτη του ΟΟΣΑ

«Έχει λάβει χώρα σε μια σημαντική στιγμή της εξέλιξης της παγκόσμιας οικονομίας και το πιθανότερο είναι ότι θα επιταχύνει κάποιες διαδικασίες αλλαγής που είχαν ήδη αρχίσει να λειτουργούν. Θα έχει ως αποτέλεσμα το να αυξηθούν οι δύσκολες καταστάσεις σε πολλά μέρη του κόσμου...» (Clark, 2009, 15).

Το πρόγραμμα του ΟΟΣΑ LEED (Τοπική Οικονομία και Ανάπτυξη Απασχόλησης, <http://www.oecd.org/employment/leed/>) επισημαίνει ότι ένας από τους λόγους που οι πόλεις δυσκολεύονται να ξεδιαλύνουν τις επιπτώσεις της κρίσης και να σχεδιάσουν μια συνεκτική απάντηση ήταν γιατί υπήρχαν τουλάχιστον τρεις αλληλοσυνδεδεμένες διαδικασίες που

ελάμβαναν χώρα την ίδια στιγμή: η χρηματοοικονομική κρίση, η ύφεση και οι μακροπρόθεσμες μεταστροφές στην παγκόσμια οικονομία.

Τα αποτελέσματα της κρίσης είναι πολύ πιο εμφανή στη χώρα μας, η οποία την βιώνει με έναν ιδιαίτερα έντονο τρόπο. Όπως τονίζεται, σε πολλές χώρες λόγω των έντονων προβλημάτων που δημιούργησε η κρίση στον χρηματοοικονομικό τομέα, οι τοπικές αρχές έρχονται αντιμέτωπες με το φαινόμενο της συρρίκνωσης των χρηματοδοτήσεων τους, ακριβώς τη στιγμή που τις χρειάζονται όλο και πιο πολύ.

Και σε μια ανάλυση που θυμίζει την ελληνική περίπτωση (και που αναφέρεται σε μελέτη της πρωτοβουλίας URBACT), επισημαίνεται ότι ο δραστικός περιορισμός των τραπεζικών πιστώσεων μπορεί κατ' αρχάς να έχει επιπτώσεις στον ιδιωτικό τομέα, αλλά σταδιακά «η τοπική αυτοδιοίκηση αρχίζει να αισθάνεται την αύξηση της θερμοκρασίας μέσω της πτώσης των αξιών των ακινήτων, της μείωσης των φορολογικών εισφορών, την αύξηση της ζήτησης για κοινωνικές υπηρεσίες, και την εξαφάνιση των ιδιωτικών κεφαλαίων για αστικά προγράμματα» (URBACT, 2010,7-8).

Γι' αυτό λοιπόν, σήμερα, τόσο σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και στην Ελλάδα, γίνεται μεγάλη συζήτηση για την ανάγκη της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης. Και μια από τις προσπάθειες είναι η εύρεση πηγών και πόρων που έως σήμερα ήταν ανεκμετάλλευτες, έτσι ώστε να αντληθούν περισσότεροι πόροι από πολύπλευρες κατευθύνσεις. Ένας από αυτούς τους πόρους είναι και η κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Χαρακτηριστικά είναι τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου όπου αναφέρεται ότι

«Η κοινωνική οικονομία συμβάλλει περαιτέρω σε πολλούς βασικούς στόχους της ΕΕ, μεταξύ των οποίων η επίτευξη έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης, η απασχόληση υψηλής ποιότητας, η κοινωνική συνοχή, η κοινωνική καινοτομία, η τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος. Επίσης, αποτελεί σημαντικό εργαλείο που συμβάλλει στην εξασφάλιση της καλής διαβίωσης των ανθρώπων. Και το κυριότερο, η κοινωνική οικονομία είναι τομέας ο οποίος άντεξε την οικονομική κρίση πολύ καλύτερα από ό,τι άλλοι, και κερδίζει όλο και μεγαλύτερη αναγνώριση σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια, η κοινωνική οικονομία έγινε ολοένα και πιο ορατή πολιτικά ως ένας τομέας που συνιστά σημαντικό πυλώνα ιδίως με όρους απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής σε όλη την Ευρώπη και που είναι επίσης τομέας-κλειδί για να επιτευχθούν οι στόχοι της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» (Συμβούλιο, 2015)

Σε ευρωπαϊκό αλλά και σε τοπικό επίπεδο, δύο επιπρόσθετοι λόγοι είναι αυτοί που στρέφουν το ενδιαφέρον προς την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Ο ένας λόγος αναφέρεται στους περιορισμούς που πρέπει να γίνουν σε εθνικούς αλλά και τοπικούς προϋπολογισμούς. Η τάση αυτή, που κατά πολλούς είναι συνέπεια της επέκτασης της παγκοσμιοποίησης και της συναφούς ανάγκης για αύξηση της ανταγωνιστικότητας είναι εμφανής τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ένας δεύτερος λόγος, που συνδυάζεται ωστόσο με τον προαναφερθέντα, είναι η ανάγκη να βρεθούν εναλλακτικοί τρόποι παροχής αναγκαίων κοινωνικών υπηρεσιών και αγαθών. Όπως αναφέρει μια μελέτη της Ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας URBACT, «Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν αναδυθεί ως καινοτόμες, αποδοτικοί πάροχοι δημόσιων υπηρεσιών, κάποιες φορές ως απάντηση στις αποτυχίες της αγοράς». (URBACT, όπ.παρ.)

Ωστόσο, για να δειχθεί η συνεισφορά της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην βιώσιμη τοπική ανάπτυξη, θα πρέπει να αναφερθούν κάποιες βασικές αρχές της τελευταίας.

Τέσσερα είναι τα κύρια στοιχεία αυτού που αποκαλείται βιώσιμη τοπική ανάπτυξη (Greg, 2009, 13-20):

1. Η αποτελεσματική εκμετάλλευση αλλά και η καλλιέργεια των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων που διαθέτει μια περιοχή.
2. Σε απόλυτη συνάφεια με το προηγούμενο είναι φυσικά και η διαμόρφωση ολοκληρωμένων προγραμμάτων που σκοπό τους έχουν την μελλοντική οικονομική ευημερία της περιοχής.
3. Για να έχουν ωστόσο υποστήριξη από τους ίδιους τους πολίτες, για να διαμορφώνεται κοινωνική αποδοχή αλλά και κινητοποίηση γύρω από αυτά τα προγράμματα είναι απαραίτητο, ο τελικός στόχος όλων αυτών να είναι η αξιοπρεπής διαβίωση όλων των πολιτών.
4. Παράλληλα με την οικονομική ανάπτυξη είναι απαραίτητο επίσης να προωθείται η ποιότητα της ζωής σε μια περιοχή, παράγοντας που δρα αποφασιστικά τόσο στην κοινωνική συναίνεση όσο όμως και στην προσέλκυση επενδύσεων και οικονομικών δραστηριοτήτων σε μια περιοχή.

Στην προσπάθεια για την επίτευξη μια βιώσιμης, δηλαδή ικανής να ανταπεξέλθει στις κρίσεις ανάπτυξη, πρέπει επίσης να καταβάλλονται προσπάθειες για την διατήρηση αλλά και

δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και επιχειρήσεων. Να διαμορφώνεται ένα περιβάλλον που θα ελκύει τις ιδιωτικές επενδύσεις. Και, φυσικά, η επίτευξη ενός τέτοιου περιβάλλοντος έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την κοινωνική συνοχή, και συνεπώς την ενίσχυση των κοινωνικών πολιτικών. Ένα τέτοιο περιβάλλον, όχι μόνον καλλιεργεί τη διαμόρφωση εμπιστοσύνης, την κοινωνική ειρήνη (που σημαίνει ότι δεν απορροφούνται πόροι σε τομείς όπως π.χ. η εγκληματικότητα), αλλά διαμορφώνει και το απαραίτητο κοινωνικό κεφάλαιο για τη διαμόρφωση ακόμα πιο αποτελεσματικών σχεδιασμών και συμμαχιών με τον ιδιωτικό τομέα (Equal, 2006,16).

Για το τελευταίο σημείο είναι χαρακτηριστικά αυτά που αναφέρει μια Γνώμη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, χαρακτηριστικά διότι δείχνουν και την στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί στο τοπικό επίπεδο αναφορικά με τη σχέση τοπικής αυτοδιοίκησης και κοινωνικής επιχειρηματικότητας:

«Μια επαρκής παροχή υπηρεσιών –τόσο εμπορικών όσο και κοινωνικών γενικού συμφέροντος, συνιστά μια άλλη κεντρική συνθήκη για να καταστήσει τις αγροτικές περιοχές ελκυστικές και να περιορίσει τις εδαφικές ανισοροπίες. Οι επενδύσεις, όχι μόνον σε διάφορα είδη κέντρων υγείας, εκπαίδευσης και φροντίδας αλλά και σε πολιτιστικές δραστηριότητες αλλά και δραστηριότητες αναψυχής είναι επείγοντως αναγκαίες» (EESC, 2014, 2).

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1 Κρίση και κοινωνική επιχειρηματικότητα

Ασφαλώς, όπως έχει δείξει και η ιστορική εμπειρία της ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, δεν είναι δυνατό να περιμένουμε από αυτή να βοηθήσει στην επίλυση των κεντρικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει μια περιοχή. Αλλά, όπως έχει δειχθεί, «οι κοινωνικές επιχειρήσεις βοηθούν να καλυφθεί το κενό που αφήνουν τόσο η αδυναμία του δημόσιου συστήματος κοινωνικής πρόνοιας να καλύψει όλη τη ζήτηση σε κοινωνικές υπηρεσίες και άλλες δημόσιες υπηρεσίες όσο και την απουσία θέλησης και την έλλειψη ενδιαφέροντος των κερδοσκοπικών εταιρειών να εισέλθουν σε λιγότερο κερδοφόρες δραστηριότητες» (Borzaga & Tortia, 2009, 196).

Ωστόσο, από την άλλη, αποδεικνύεται ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις λειτουργούν πιο αποτελεσματικά από τις κερδοσκοπικές στην προσφορά συγκεκριμένων υπηρεσιών όπως αυτές που σχετίζονται με την βελτίωση της ποιότητας ζωής και το περιβάλλον. Θεωρείται πως η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μπορεί να μειώσει τα ποσοστά ανεργίας μέσα

από την δημιουργία θέσεων εργασίας σε αυτούς τους τομείς αλλά και να βελτιώσει το επίπεδο ζωής.

Πάντως, σε όλες τις περιπτώσεις οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας και, συνεπώς, και οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν λειτουργήσει ως προστατευτικό στρώμα απέναντι στις επιπτώσεις της κρίσης. Αυτό οφείλεται σε διάφορα χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων που αναλύθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο και έχουν να κάνουν τόσο με τους κανόνες οργάνωσης αυτών των επιχειρήσεων όσο και με τον κοινωνικό προσανατολισμό τους.

Από τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα τους απορρέει το γεγονός ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν μπορούν να εξαγοραστούν γιατί δεν υπάρχει αγορά για τις συνεταιριστικές τους μερίδες. Επιπλέον, Με δεδομένη τη λογική που έχουν αναφορικά με τα κέρδη και τη διανομή τους, υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να τα επανεπενδύσουν ακριβώς στις ίδιες περιοχές όπου αυτά παράγονται. Επιπροσθέτως, επειδή το κέρδος δεν μοιράζεται στους μεριδιούχους, μπορεί να αποτελέσει προστατευτικό απόθεμα για την αντιμετώπιση της κρίσης. Επίσης, οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι είναι δύσκολο να φύγουν για να βρουν έδρα αλλού, αφού ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι η σχέση τους με τους ανθρώπους από το τοπικό περιβάλλον τους. Συνεπώς, η επένδυση σε κοινωνικές επιχειρήσεις είναι μια επένδυση που θα παραμείνει «στο τόπο της».

Το γεγονός ότι διοικούνται δημοκρατικά και έχουν εκπεφρασμένους κοινωνικούς σκοπούς, τους επιτρέπει να λειτουργούν συναινετικά, πράγμα αποφασιστικής σημασίας σε καιρό κρίσης. Οι συναινετικές διαδικασίες τους επιτρέπουν να εισάγουν ευέλικτες μορφές ωραρίων και μισθών, να εξισώσουν τη μισθολογική κλίμακα και άρα να μην υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των εργαζομένων και να θέτουν ως προτεραιότητα τη διατήρηση των θέσεων εργασίας και όχι το κέρδος. Συνεπώς διατηρούν στην απασχόληση άτομα από ευάλωτες ομάδες όπως οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας, οι γυναίκες, τα άτομα με αναπηρία και άλλοι.

Στο εξωτερικό επίπεδο της κοινωνικής επιχείρησης, στο κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργεί, επειδή οι άνθρωποι τους έχουν εμπιστοσύνη, συνεχίζουν να λαμβάνουν δωρεές, αλλά και οι εθελοντές συνεχίζουν να προσφέρουν πρόθυμα την εργασία τους. Όλα αυτά είναι στοιχεία που αποτελούν ανάχωμα στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Άλλωστε, όλες οι μελέτες δείχνουν ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν, όπως αναφέρθηκε, να ανταπεξέρχονται καλύτερα τις επιπτώσεις της κρίσης από άλλες ιδιωτικές εταιρείες (CECOP, 2012).

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει πολλές δυνατότητες να δράσει ως ενδογενής δυναμική ανάπτυξης σε πολλές ημιαστικές περιοχές, να αποτελέσει στοιχείο αναγέννησης βιομηχανικών

περιοχών που παρακμάζουν, και να βοηθήσει να δοθεί νέα πνοή και στην αποκατάσταση υποβαθμισμένων αστικών περιοχών.

Για όλα τα παραπάνω η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να συνεισφέρει στην ενδογενή οικονομική ανάπτυξη, αποκαθιστώντας την ανταγωνιστικότητα περιοχών, διευκολύνοντας την ένταξη τους στο εθνικό και διεθνές επίπεδο, και αποκαθιστώντας περιφερειακές ανισοροπίες. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις ενισχύουν την τοπική ανάπτυξη και την συσσώρευση στο τοπικό επίπεδο. Κατά συνέπεια, σε περιόδους κρίσης περιορίζουν τις υφεσιακές δυναμικές.

Ένα άλλο χρήσιμο χαρακτηριστικό τους είναι ότι διαθέτουν την ικανότητα να κινητοποιήσουν άτομα που έχουν την καλύτερη γνώση για περιβάλλον όπου δραστηριοποιούνται αλλά και είναι στην καλύτερη θέση για να εγκαινιάσουν πρωτοβουλίες και να κινητοποιήσουν τοπικούς υπάρχοντες πόρους.

Επειδή, πέρα απ' όλα τ' άλλα, διαθέτουν την επιχειρηματική διάσταση μπορούν να καλλιεργήσουν την επιχειρηματική κουλτούρα και να διαμορφώσουν ένα πιο ποικίλο και πλούσιο τοπικό επιχειρηματικό δίκτυο. Διασυνδέοντας την οικονομική δραστηριότητα με τις τοπικές ανάγκες μπορούν να διατηρήσουν οικονομικές δραστηριότητες που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν λόγω του γεγονότος ότι δεν είναι κερδοφόρες ή επειδή έχουν μεγάλο ανταγωνισμό (Greffé,2007, Borzaga, 2009, Galliano, 2002).

Ένα άλλο χρήσιμο χαρακτηριστικό τους, με ιδιαίτερη σημασία για τη χώρα μας είναι ότι κοινωνικές επιχειρήσεις που έχουν μια επιτυχημένη σταδιοδρομία διαθέτουν τη δυνατότητα να παρέχουν υπηρεσίες που ισορροπούν τις κοινωνικές αξίες με τις επιχειρηματικές αξίες, και μπορούν να αποφύγουν κάποιες γραφειοκρατικές δυσλειτουργίες του δημόσιου τομέα (Hostick-Boakye,2011,11).

Πάντως για μια ομαλή σχέση μεταξύ τοπικής αυτοδιοίκησης και κοινωνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να τονιστούν και οι αδυναμίες που παρουσιάζουν αυτές, οι οποίες αν και γενικά δεν τους δίνεται έμφαση, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν.

Έτσι, πρέπει να αναφερθεί ότι σε κάποιες κοινωνικές επιχειρήσεις διαφαίνεται μια εικόνα με όχι και τόσο καλές εργασιακές συνθήκες, χαμηλές αμοιβές και εργασιακή ανασφάλεια. Οι πιο συχνές εξηγήσεις γι' αυτό ήταν οικονομικές. Στις περισσότερες περιπτώσεις αναφερόταν ότι τα έσοδα των κοινωνικών επιχειρήσεων δεν ήταν αρκετά ώστε να διασφαλίζουν ένα βιώσιμο μισθό. (OECD, 2013,63). Η φύση των χρηματοδοτήσεων τους ήταν επισφαλής, ιδιαίτερα για τις κοινωνικές επιχειρήσεις που βασίζονται σε συμβάσεις με το δημόσιο, αφού οι τελευταίες έτειναν

να είναι βραχυπρόθεσμες. Οι οικονομικές συνθήκες μέσα στην κρίση ενέτειναν τις αρνητικές καταστάσεις γιατί εξανάγκασαν τις κοινωνικές επιχειρήσεις να προσπαθούν να βρουν επαρκή εισοδήματα από πωλήσεις υπηρεσιών και αγαθών σε υφειακές καταστάσεις. Ενίοτε, οι περικοπές στις δημόσιες δαπάνες έκαναν πολύ δύσκολη την κατάσταση για την ίδια την ύπαρξη θέσεων εργασίας, για να μην γίνει αναφορά σε καλοπληρωμένη και διασφαλισμένη εργασία.

Στα πιθανά αρνητικά σημεία αναφορικά με τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι και αυτές, καθ' ότι μικρές επιχειρήσεις, αντιμετωπίζουν μια σειρά από προβλήματα που εμφανίζονται και στις τελευταίες. Έτσι, οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να χαρακτηρίζονται από ακαμψία, με άλλα λόγια να μην διαθέτουν την απαραίτητη εσωτερική ή εξωτερική ευελιξία (εσωτερική αναφορικά με το οργανωτικό μοντέλο της ίδιας της κοινωνικής επιχείρησης, εξωτερική αναφορικά με τις δυνατότητες προσαρμογής στις αλλαγές του εξωτερικού περιβάλλοντος). Επίσης, οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορεί να έχουν επιχειρηματικά μοντέλα που δεν είναι βιώσιμα, να είναι πάρα πολύ μικρές και άρα να μην έχουν την δυνατότητα να είναι βιώσιμες. Γιατί λόγω του μικρού τους μεγέθους δεν έχουν τη δυνατότητα να συγκεντρώσουν πολλές φορές τα απαιτούμενα κεφάλαια για την αναγκαία επέκτασή τους ή την διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων τους

Επειδή οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι επιχειρήσεις, πρέπει να είναι κερδοφόρες. Όμως κάποιες φορές η ανάγκη για κερδοφορία έρχεται σε αντίθεση με τους κοινωνικούς τους στόχους, δημιουργώντας έτσι εντάσεις στο εσωτερικό τους (Hostick-Boakye, 2011, 10-11)

Επίσης, θα πρέπει οι τοπικές αρχές να έχουν υπόψη τους ότι ενίοτε οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα εξαρτημένες από έσοδα από τον δημόσιο τομέα, οπότε, ο περιορισμός των χρηματοδοτικών δυνατοτήτων των δημόσιων φορέων μπορεί να επηρεάσει αρκετά και αρνητικά τη βιωσιμότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Πίνακας 4.1

Πίνακας: Ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας

1	Προσανατολισμένη στην εξυπηρέτηση ευπαθών ομάδων, γειτονιών και περιοχών
2	Προώθηση στην απασχόληση ευάλωτων ομάδων ή μειονεκτούντων
3	Παραδείγματα προς μίμηση για τους ανθρώπους ότι με προσπάθεια μπορούν να αλλάξουν τη ζωή τους

Πίνακας 4.1

«Συνέχεια»

4	Καλλιέργεια δημοκρατικών και συμμετοχικών προτύπων διακυβέρνησης
5	Δυνατότητα χρήσης πόρων που για άλλες επιχειρήσεις δεν γίνεται (εθελοντισμός, δωρεές, παραχωρήσεις, ιδρύματα, εταιρική κοινωνική ευθύνη, κ.ά.)
6	Μακροπρόθεσμος σχεδιασμός αφού δεν επικεντρώνονται στο άμεσο κέρδος
7	Διαμόρφωση δικτύων τόσο με τους πολίτες όσο και με φορείς της περιοχής
8	Ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου και της εμπιστοσύνης στην περιοχή
9	Εμπλουτισμός της γκάμας επιχειρηματικών μοντέλων μιας περιοχής
10	Θετική τοπική συνεισφορά από: την αναβάθμιση δεξιοτήτων ατόμων με δυσκολία ένταξης στην αγορά εργασίας, αύξηση τοπικών εισοδημάτων, αύξηση τοπικής εμπορικής δραστηριότητας
Πηγή: (Grefe,2007, Borzaga, 2009, Galliano, 2002)	

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5.1 Η κατάσταση των ΟΤΑ σήμερα και οι νέες προκλήσεις

Στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνει η κρίση, υπάρχουν μια σειρά από κρίσιμες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ΟΤΑ της χώρας μας (Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ,2014 και Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, 2014).

Κατ' αρχάς, μια σημαντική πρόκληση είναι η επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης. Πέρα από τις χρόνιες αδυναμίες που τα οικονομικά τους παρουσίαζαν,

όπως υψηλό ποσοστό ανελαστικών δαπανών (π.χ. μισθοδοσίας), έχουν υπάρξει μια σειρά άλλη παράγοντες που έχουν επηρεάσει αρνητικά τη χρηματοδότηση των ΟΤΑ. Αυτοί μπορούν συνοπτικά να περιγραφούν ως εξής:

- 1) Μεγάλη εξάρτηση από τη κεντρική διοίκηση στη χρηματοδότηση,
- 2) Μειωμένη δυνατότητα προγραμματισμού εσόδων και δαπανών λόγω της παρακράτησης από το κράτος των ΚΑΠ,
- 3) Χαρακτηρισμός ως εκτάκτων, στην ουσία όμως τακτικών πόρων των ΟΤΑ, μικρή συμμετοχή των ιδίων εσόδων στα συνολικά,
- 4) Έλλειψη ορθολογικής κατανομής των πόρων για επενδύσεις,
- 5) Ανταγωνιστική κατανομή των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων, με άλλους δήμους να ωφελούνται υπέρμετρα και άλλοι να λαμβάνουν πολύ λίγους πόρους,
- 6) Η μη αποκέντρωση της φορολογίας με τη συνεχή μεταφορά αρμοδιοτήτων και υπηρεσιών χωρίς φυσικά την ανάλογη χρηματοδότηση,

Είναι φυσικό ότι η ραγδαία επιδείνωση, λόγω της μεγάλης έκτασης της κρίσης, των οικονομικών στοιχείων της χώρας και οι απαιτήσεις που τίθενται από τη δημοσιονομική προσαρμογή έχει προκαλέσει τη δραστική μείωση τόσο των λειτουργικών, όσο και των επενδυτικών και κοινωνικών πόρων των ΟΤΑ. Επιπλέον, η κρίση περιόρισε κατά πολύ τα έσοδά τους, ενώ από την άλλη μειώθηκαν και τα ίδια έσοδά τους, αφού μειώθηκαν δραστικά τα διαθέσιμα εισοδήματα των πολιτών αλλά και των επιχειρήσεων. Σε αυτό τον καμβά των προβληματικών παραγόντων ήρθε να προστεθεί η μείωση του προσωπικού και η μη ορθολογική στελέχωση των υπηρεσιών (ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΟΔΙΚΟΥ ΧΑΡΤΗ ΚΑΙ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΔΡΑΣΗΣ, 2014,2)

Επιπρόσθετα, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η τοπική αυτοδιοίκηση, σταδιακά, αναλαμβάνει όλο και περισσότερες αρμοδιότητες, γεγονός που επιτάχθηκε από τον Καλλικράτη. Παράλληλα, με τα χρόνια, διαμορφώθηκε ένα εκτεταμένο δίκτυο κοινωνικών υπηρεσιών που, επειδή χρηματοδοτούνταν από κοινοτικούς πόρους, ήταν ενίοτε δαπανηρό αλλά και όχι προσαρμοσμένο στις ιεραρχημένες τοπικές ανάγκες και με προβλήματα συντονισμού και δικτύωσης (Κοντιάδης, 2006, 26-27). Μερικά από αυτά τα προγράμματα έχουν αρχίσει να χρηματοδοτούνται πλέον από εθνικούς πόρους με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την επιβάρυνση τόσο του κρατικού προϋπολογισμού όσο και του προϋπολογισμού των ΟΤΑ.

Για να διαμορφωθεί μια συνολική εικόνα πρέπει να προστεθεί και μια άλλη παράμετρος. Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση προκάλεσε την ισχυρή επιδείνωση όλων των κοινωνικών δεικτών, με ότι αυτό συνεπάγεται αναφορικά με τις νέες ανάγκες που καλούνται σήμερα οι ΟΤΑ να καλύψουν, ως οι φορείς που βρίσκονται πιο κοντά στους πολίτες. Συνεπώς, τίθεται ως άμεση ανάγκη, ο άμεσος εξορθολογισμός των δαπανών, αλλά, ταυτόχρονα και ίσως και με μεγαλύτερη ένταση, η ανάγκη για εξεύρεση νέων πόρων. Και εδώ είναι που μπορεί να συμβάλει η κοινωνική επιχειρηματικότητα.

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6.1 Η σχέση κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ΟΤΑ στο ελληνικό πλαίσιο

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούν οι προβληματισμοί που αφορούν στην σχέση μεταξύ των ΟΤΑ και των κοινωνικών επιχειρήσεων ή και εν γένει της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί σε συγκεκριμένα παραδείγματα που θα αντληθούν από την τοπική αυτοδιοίκηση, με έμφαση στο σκεπτικό που οι εκάστοτε δήμοι αναπτύσσουν στις σχέσεις τους με τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Επίσης, θα γίνει προσπάθεια σκιαγράφησης μιας πρότασης για ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον Δήμο Πολυγύρου.

Μολονότι στη βιβλιογραφία δεν υπάρχουν συγκεκριμένες αναφορές για τη συγκεκριμένη σχέση μεταξύ κοινωνικής επιχειρηματικότητας και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (αν και όπως αναφέρθηκε υπάρχουν αρκετές αναφορές για τις σχέσεις τους με την τοπική ανάπτυξη) μια μελέτη παραθέτει τρεις τρόπους με τους οποίους οι τοπικές αρχές μπορούν να συνεργαστούν ή να διαμορφώσουν σχέσεις με κοινωνικές επιχειρήσεις.

A) Η πρώτη έχει να κάνει με την άμεση δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων με την πρωτοβουλία των ίδιων των τοπικών αρχών. Με αυτό τον τρόπο, οι τοπικές αρχές, βρίσκουν την ευκαιρία να αντιμετωπίσουν κοινωνικά ζητήματα και να κλείσουν τυχόν κενά στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Η διαμόρφωση των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι έτσι στενά συνδεδεμένη με τις στρατηγικές προτεραιότητες και τους σχεδιασμούς που διαμορφώνουν οι τοπικές αρχές.

B) Μια κάπως διαφορετική μέθοδος είναι αυτή της παροχής υποστήριξης προς τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις τοπικές αρχές. Σε αυτή την περίπτωση, στόχος των τοπικών αρχών είναι να υποστηρίξουν την δημιουργία και ανάπτυξη νέων ή υφιστάμενων κοινωνικών επιχειρήσεων στις περιοχές τους. Υπάρχουν αρκετοί τρόποι για να γίνει αυτό. Από την παροχή χρηματοδοτικών

προγραμμάτων, από την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης ή γενικότερα τη διαμόρφωση θερμοκοιτίδων, ή την προώθηση των συμβάσεων κοινωνικού ενδιαφέροντος (συμβάσεις με τις οποίες οι δήμοι συμπράττουν αποκλειστικά με κοινωνικές επιχειρήσεις).

Γ) Τέλος, ένας τρίτος τρόπος είναι η σύμπραξη των τοπικών αρχών με κοινωνικές επιχειρήσεις για έναν συγκεκριμένο σκοπό (Duniam, 2014).

Στην περίπτωση της χώρας μας, το νομοθετικό πλαίσιο θέτει περιορισμούς αναφορικά με τις τρεις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν. Έτσι, στην παράγραφο 3 του άρθρου 3 ο νόμος 4019/2011 καθορίζει ότι «δεν επιτρέπεται η συμμετοχή σε αυτήν των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) που υπάγονται σε αυτούς. Σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μπορούν να συμμετέχουν Ν.Π.Δ.Δ. με έγκριση του φορέα που τα εποπτεύει» (Ν. 4019/2011).

Ωστόσο, η πραγματικότητα έχει διαμορφωθεί διαφορετικά. Και σε αυτό αξίζει να παρατεθούν μια σειρά από παραδείγματα για τη σχέση μεταξύ κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και ΟΤΑ.

Σε αντίθεση με την παράγραφο που αναφέρθηκε παραπάνω, παράγραφο η οποία θέλει να διασφαλίσει ότι οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) θα διατηρήσουν το χαρακτηριστικό της αυτονομίας τους, σε άλλα άρθρα του ο νόμος 4019/2011 φαίνεται να προκρίνει ρητά τη συνεργασία Κοιν.Σ.Επ. και ΟΤΑ –ή γενικότερα με δημόσιους φορείς. Έτσι στο άρθρο 12 του νόμου αναφέρεται ότι οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν ως συμβαλλόμενοι να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και των ΟΤΑ πρώτου και δεύτερου βαθμού για την υλοποίηση δράσεων που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς των αντισυμβαλλομένων.

Με βάση το συγκεκριμένο άρθρο προχώρησαν αρκετές προγραμματικές συμβάσεις ΟΤΑ και Κοιν.Σ.Επ. Εδώ θα αναφερθούν κάποια συγκεκριμένα παραδείγματα που θα βοηθήσουν στη διαμόρφωση μιας πρότασης για τον Δήμο Πολυγύρου.

Στο τομέα της παροχής ιατρικών υπηρεσιών σε δημοτικό επίπεδο, ο Δήμος Καβάλας προχώρησε μέσω του νομικού του προσώπου Ν.Π.Δ.Δ. «Δημοτική Κοινωνική Αλληλεγγύη-Προσχολική Αγωγή Καβάλας» στη σύναψη Προγραμματικής Σύμβασης με την Κοιν.Σ.Επ. Γαληνός, για να καλυφθούν οι παρακάτω υπηρεσίες:

1. Της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και αγωγής υγείας

2. Της προληπτικής ιατρικής η οποία λειτουργεί συμπληρωματικά στην αρτιότερη και αμεσότερη ενημέρωση των δημοτών σε θέματα έγκαιρης διάγνωσης ασθενειών αλλά και σε θέματα ενημέρωσης που αφορούν το AIDS, τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, παχυσαρκίας, διακοπής καπνίσματος κ.α.
3. Της λειτουργίας του Κοινωνικού Φαρμακείου.
4. Της παροχής πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας σε ηλικιωμένους και Α.Μ.Ε.Α. που αντιμετωπίζουν αποδεδειγμένη αδυναμία μετακίνησης στους χώρους των Δημοτικών Ιατρείων του Δήμου.
5. Της παροχής πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας στο δρόμο σε αστέγους και αλλοδαπούς οι οποίοι δεν έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. της παροχής πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας σε φυλακισμένους.
6. Της ενημέρωσης μαθητών και καθηγητών σε θέματα πρόληψης κατά των ναρκωτικών και του καπνίσματος.
7. Της διοργάνωσης ημερίδων.
8. Της συνταγογράφησης σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία ασφαλισμένων που υπάγονται στον ΕΟΠΥΥ.
9. Της θεώρησης και ελέγχου βιβλιαρίων εργασίας

Το συνολικό κόστος για τη διάρκεια των οκτώ μηνών της σύμβασης ανερχόταν σε 49.000 ευρώ (Δημοτικό Συμβούλιο Καβάλας, 2013). Με αυτό τον τρόπο, ο Δήμος Καβάλας, εξασφάλισε τη λειτουργία κρίσιμων υπηρεσιών, που έως τότε παρέμεναν ανενεργές για τους δημότες.

Σε έναν παρόμοιο τομέα, αυτόν της ψυχικής υγείας, πρόσφατα συμβασιοποιήθηκε έργο του Δήμου Πυλαίας-Χορτιάτη, με τις Κοιν.Σ.Επ. Ας δούμε την περίπτωση του Δήμου Πυλαίας-Χορτιάτη Σύναψη Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ του Δήμου Πυλαίας – Χορτιάτη και Κοινοπραξίας Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων Επιλογή και Ανδρομέδα (ΑΠΟΦΑΣΗ, 2016). Το αντικείμενο της σύμβασης είναι η οργάνωση και λειτουργία κέντρου ψυχικής υγείας, έτσι ώστε να παρέχονται στους δημότες και κατοίκους υπηρεσίες ψυχικής υγείας σε παιδιά και γονείς και, ειδικότερα, υπηρεσίες λογοθεραπείας, λογοπαιδικές ασκήσεις, συμβουλευτική γονέων, εργοθεραπείες, ειδική διαπαιδαγώγηση, θεραπεία συμπεριφοράς, εκμάθηση δυσκολιών και ψυχολογική υποστήριξη. Σύμφωνα με την απόφαση η παροχή τέτοιων υπηρεσιών προς το σύνολο των δυνητικά ωφελούμενων οικογενειών του Δήμου δεν μπορεί να

υλοποιηθεί μέσω των υπαρχουσών δομών της Κοινωνικής Υπηρεσίας. Πρώτο γιατί απαιτούνται ειδικοί όπως ψυχίατροι, ψυχολόγοι, λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, ειδικοί παιδαγωγοί. Και δεύτερον επειδή το πλήθος των δυνητικά ωφελούμενων είναι μεγάλο, καθώς περίπου 1 στα δέκα παιδιά στο γενικό πληθυσμό παρουσιάζει τέτοια προβλήματα. Ακόμη, σύμφωνα με δημοσιεύσεις ειδικών επιστημόνων, τα χρόνια της κοινωνικής κρίσης στην χώρα μας, η συχνότητα τέτοιων προβλημάτων έχει αυξηθεί περισσότερο, λόγω της ψυχολογικής επιβάρυνσης από τις οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες των οικογενειών.

Ένας άλλος τομέας όπου καταγράφεται η υπογραφή προγραμματικής σύμβαση είναι αυτός της ανακύκλωσης και στην συγκεκριμένη περίπτωση της κομποστοποίησης. Έτσι, ο Δήμος Καλαμάτας, προχώρησε στη υπογραφή Προγραμματικής Σύμβασης με την Κοιν.Σ.Επ. RETHINK. Η καινοτόμος αυτή δραστηριότητα, λειτούργησε για ένα έτος. Έπειτα, όταν έγινε προσπάθεια ανανέωσης της σύμβαση, η Αποκεντρωμένη ακύρωσε τη σύμβαση (Αποκεντρωμένη Πελοποννήσου, 2016). Ωστόσο ο Δήμος Καλαμάτας εξετάζει άλλους τρόπους για την συνέχιση της σύμβασης. Η πρωτοβουλία αυτή είχε ως στόχο την μείωση στο ήμισυ των οργανικών απορριμμάτων όσων συμμετείχαν στο πρόγραμμα, την μείωση των δαπανών της πόλης για απορρίμματα, την χρήση του κομπόστ τόσο από τους πολίτες όσο και για τους δημόσιους χώρους πράσινου, την καλλιέργεια της έννοιας της γειτονιάς μεταξύ των κατοίκων. Και βέβαια την ενίσχυση της περιβαλλοντικής εικόνας της πόλης.

Οι συνεργασίες τοπικής αυτοδιοίκησης και Κοιν.Σ.επ. είναι δεκάδες και τα παραπάνω είναι κάποιες μονάχα αναφορές. Αναφέρουμε επίσης χαρακτηριστικές περιπτώσεις όπως είναι η συνεργασία του Δήμου Καλλιθέας με τις Κοιν.Σ.Επ. Φιλαρμονία, Συγχορδία και Καλή Τέχνη. Όπως δήλωσε η Αμαλία Καλούση, δασκάλα φωτογραφίας στο δήμο Καλλιθέας για 23 χρόνια, τον Σεπτέμβριο του 2012 οι δάσκαλοι - υπεύθυνοι για τα εργαστήρια ζωγραφικής, γραμμικού σχεδίου, κεραμικής, θεάτρου και χορού, αλλά και για τις ομάδες φωτογραφίας και αιογραφίας του δήμου Καλλιθέας συστήνουν την Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) «Καλή Τέχνη», καθώς πλέον για λόγους διαφάνειας απαγορεύονται οι ατομικές συμβάσεις έργου με τους Δήμους, για τον ίδιο λόγο συστήνουν Κοιν.Σ.Επ. και οι 25 πρώην μουσικοί του Ωδείου του Δήμου Καλλιθέας (Αρετάκη, 2014).

Οι εργαζόμενοι, που συνεργάζονταν για πολλά χρόνια με το δήμο, ιδρύουν την Κοιν.Σ.Επ., ακριβώς επειδή ο νόμος 4019/2011, που αφορά τη λειτουργία τους, επιτρέπει ξεκάθαρα τις προγραμματικές συμβάσεις των συγκεκριμένων συνεταιριστικών επιχειρήσεων με τους δήμους.

Αναφέρονται επίσης κάποια άλλα χαρακτηριστικά παραδείγματα. Η Κοιν.Σ.Επ. ΧΙΩΝ, η οποία διαχειρίζεται το χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού Δράμας. Η ΖΑΘΕΗ στη Σαμοθράκη που διαχειρίζεται ως κάμπινγκ και beach bar, έναν χώρο που έχει παραχωρήσει ο δήμος.

Οι τρεις Κοιν.Σ.Επ. που είχαν συνάψει συμβάσεις με το Δήμο Γαλασίου, το Δίκτυο ΨΥΧ.Υ., η Αθηνά και η Βήμα στην Ελλάδα, οι οποίες είχαν αναλάβει την λειτουργία της κοινωνικής υπηρεσίας, τη συντήρηση του πρασίνου του Δήμου, την επιτήρηση των σχολείων και του Άλσους Βεΐκου.

Ίσως, η πιο φιλόδοξη προσπάθεια ήταν αυτή του Δήμου της Κω. Μολονότι, η κατάληξη της προσπάθειας δεν ήταν η αναμενόμενη, αφού πολλές από τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν έκλεισαν τα επόμενα δύο χρόνια, ωστόσο αξίζει μια αναφορά στο συγκεκριμένο παράδειγμα. Έτσι, στα χρόνια 2012-2014, με τη βοήθεια του Δήμου δημιουργούνται μεταξύ άλλων οι εξής Κοιν.Σ.Επ. «ΑΣΤΕΡΙΑΣ», που ασχολείται με αποκομιδή σκουπιδιών, ανακύκλωση και καθαρισμούς κτιρίων και οδών. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΓΑΙΟΡΑΜΑ» για την επιστημονική υποστήριξη του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού του νησιού. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΔΡΥΑΔΕΣ» για την προστασία των δασών και την προώθηση του αγροτουρισμού. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ & ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΖΩΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ» για την λειτουργία των δημοτικών σφαγείων. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΕΣΤΙΑ» με ευθύνη την διοργάνωση εκδηλώσεων και συνεδρίων για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΕΥΦΡΑΙΝΕΙΝ» με τη λειτουργία εδεσματοπωλείου. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΠΠΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ» με ευθύνη τη λειτουργία του δημοτικού φυτωρίου και εμπλουτισμού των δημόσιων χώρων πρασίνου. Η Κοιν.Σ.Επ. «ΟΡΦΕΑΣ» με ευθύνη τη λειτουργία του θερινού και χειμερινού κινηματογράφου. Ενδιαφέρον έχει επίσης να δειχθεί ο σχεδιασμός που υπήρχε για το μέλλον. Οι σκέψεις ήταν για τη δημιουργία των εξής Κοιν.Σ.Επ. (όλες οι πληροφορίες από την ιστοσελίδα <http://www.kosaspis.gr/>):

Ο δεύτερος κύκλος δημιουργίας Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων σύμφωνα με την παραπάνω ιστοσελίδα θα περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις κάτωθι επιχειρήσεις-στόχους:

Σχεδιασμός δεύτερου κύκλου ίδρυσης & λειτουργίας Κοιν.Σ.Επ.

- Κοιν.Σ.Επ. Αρχαιολογικών ανασκαφών
- Δίκτυο Κοιν.Σ.Επ. Προώθησης τοπικής γαστρονομίας
- Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας Ειδικών Ομάδων

• Κοιν.Σ.Επ. «ΗΦΑΙΣΤΟΣ»
• Κοιν.Σ.Επ. Παραγωγής Τηλεοπτικών Προγραμμάτων
• Κοιν.Σ.Επ. Υπηρεσιών Ασφαλείας
• Κοιν.Σ.Επ. Υπηρεσιών Υγείας
• Κοιν.Σ.Επ. Αξιοποίησης Ιαματικών Πηγών
• Κοιν.Σ.Επ. Λειτουργίας Πολυχώρου Διασκέδασης «Οινοποιείο»
• Κοιν.Σ.Επ. Διακίνησης και Πώλησης Προϊόντων
• Κοιν.Σ.Επ. Εναλλακτικού Περιβαλλοντικού Τουρισμού
• Κοιν.Σ.Επ. Τυποποίησης Προϊόντων Γαλακτοκομίας (Ομάδα Παραγωγών)
• Κοιν.Σ.Επ. Γεωργικών Προϊόντων (Ομάδα Παραγωγών)
• Κοιν.Σ.Επ. Παραγωγής & Τυποποίησης Κρέατος (Ομάδα Παραγωγών)
• Ενιαίος φορέας Συγκοινωνιών (Κοινοπραξία)
• Αστική Εταιρεία Προώθησης των Εικαστικών Τεχνών «ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΚΩ»
• Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης ατόμων στην αγορά εργασίας

Ωστόσο, το όλο εγχείρημα δεν προχώρησε σύμφωνα με το σχεδιασμό. Αν και θα άξιζε μια έρευνα για το τι ακριβώς πήγε λάθος, πηγές από το Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας θεωρούν ότι το κυριότερο ζήτημα ήταν η μη αυτόνομη λειτουργία των Κοιν.Σ.Επ., η απουσία εξοικείωσης με την διοίκηση και λειτουργία μιας Κοιν.Σ.Επ. τόσο από τους ανθρώπους του δήμου όσο και από όσους στελέχωσαν τις Κοιν.Σ.Επ.. Αν μάλιστα, ληφθεί υπόψη ότι ο δήμος όχι μόνον παραχώρησε ακίνητα στις Κοιν.Σ.Επ. αλλά προχώρησε και σε επιχορηγήσεις τους, τότε είναι μάλλον σίγουρο ότι υπήρχε γενικότερο πρόβλημα ορθού σχεδιασμού (Kosvoice, 2014, Νήσος Κως), .

Μολονότι το Ελεγκτικό Συνέδριο ακύρωσε κάποιες από τις συμβάσεις μεταξύ Δήμων και Κοιν.Σ.Επ., παρ' όλα αυτά η πρακτική των προγραμματικών συμβάσεων συνεχίζεται αμείωτη, όπως άλλωστε δείχνουν και τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν εδώ.

Η πρακτική αυτή θα ενταθεί κατά την επόμενη περίοδο και αυτό γίνεται εμφανές και από δύο νομοθετικές πρωτοβουλίες. Η πρώτη έχει να κάνει με την ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο δύο κρίσιμων οδηγιών. Της Οδηγίας 2014/23/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Φεβρουαρίου σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης και της Οδηγίας 2014/24/ΕΕ, Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (Ν. 4412/2016, Ν. 4413/2016).

Ειδικότερα, ο Νόμος 4412/2016, στο άρθρο 20 «Συμβάσεις ανατιθέμενες κατ' αποκλειστικότητα» ορίζει ότι σε Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης και σε Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις «οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να προβλέπουν την εκτέλεση δημόσιων συμβάσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων προστατευόμενης απασχόλησης, εφόσον περισσότεροι από 30% των εργαζομένων στα προγράμματα αυτά είναι εργαζόμενοι με αναπηρία ή μειονεκτούντες εργαζόμενοι». Ωστόσο οι ευνοϊκές για τις Κοιν.Σ.Επ. διατάξεις του νόμου συνεχίζονται και στο άρθρο 110 «Αποκλειστικές συμβάσεις για ορισμένες υπηρεσίες». Εκεί αναφέρεται ότι «οι αναθέτουσες αρχές μπορεί να παραχωρούν κατ' αποκλειστικότητα τα δικαιώμα συμμετοχής σε διαδικασίες σύναψης δημόσιων συμβάσεων στις αναφερόμενες στο άρθρο 107 υγειονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές υπηρεσίες που καλύπτονται [από τους αναφερόμενους CPV]».

Η δεύτερη νομοθετική πρωτοβουλία που έρχεται προς επίρρωση των σχέσεων μεταξύ Κοιν.Σ.Επ. και τοπικής αυτοδιοίκησης αφορά στην επικείμενη τροποποίηση του Ν. 4019/2011. Στο σχέδιο νόμου που βγήκε στη διαβούλευση, «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της» στο έκτο κεφάλαιο, Άρθρο 127 «Στρατηγική Διασύνδεσης Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Κοινωνικής Οικονομίας» αναφέρεται μεταξύ άλλων:

«1. Η Στρατηγική Διασύνδεσης Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Κοινωνικής Οικονομίας περιλαμβάνει τις αρχές, τις κατευθύνσεις, το πλαίσιο και τις πηγές χρηματοδότησης δημιουργίας δικτύων μεταξύ των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των εποπτευομένων νομικών προσώπων τους με τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, ώστε να εξυπηρετηθούν στόχοι περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης .

2. Ο Υπουργός Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, ως καθ' ύλην αρμόδιος για την ανάπτυξη και εφαρμογή της Στρατηγικής Διασύνδεσης Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Κοινωνικής Οικονομίας, συνιστά στο Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής

Ανασυγκρότησης «Επιτροπή για τη Διασύνδεση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Κοινωνικής Οικονομίας», που αναλαμβάνει τον σχεδιασμό και την παρακολούθηση της υλοποίησης της ως άνω Στρατηγικής» (Σχέδιο Νόμου, 2016).

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

7.1 Προτάσεις ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας για την περίπτωση του Δήμου Πολυγύρου

Ο Δήμος Πολυγύρου χαρακτηρίζεται από την μικρή πληθυσμιακή του βαρύτητα. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο πληθυσμός του ανερχόταν σε 22.048 κατοίκους. Σε μια παλιότερη μελέτη, που είχε διενεργηθεί από την ICAP για το σύνολο βέβαια του νομού Χαλκιδικής προέκυπταν κάποια ενδιαφέροντα στοιχεία. Κατ' αρχάς, ο πληθυσμός παρουσιάζει στασιμότητα, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τις δημογραφικές προοπτικές. Ένα επιπλέον στοιχείο που είναι ιδιαίτερης σημασίας είναι ότι γενικά το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι χαμηλότερο από το μέσο όρο της χώρας, με πολύ λίγα άτομα να έχουν αποφοιτήσει από την τριτοβάθμια εκπαίδευση και να είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου (ICAP, 2008). Η οικονομία της περιοχής βασίζεται κυρίως στην υπηρεσίες και έπειτα στο δευτερογενή τομέα και στην γεωργική παραγωγή.

Από την πλευρά του δήμου, τα κύρια κοινωνικά προβλήματα που καταγράφονται είναι η μακροχρόνια ανεργία. Ο Δήμος Πολυγύρου αντιμετωπίζει το φαινόμενο της μακροχρόνιας

ανεργίας. Οι άνεργοι αδυνατούν να καλύψουν βασικές βιοτικές ανάγκες και ο δήμος σε συνεργασία με καταστήματα προσφέρει ελάχιστη βοήθεια σε τρόφιμα. Η έλλειψη χρηματοδότησης αλλά και η έλλειψη προσωπικού δυσχεραίνουν το έργο του (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, 2015, 100-101).

Επιπλέον, από τους πίνακες που παρατίθενται στο Σχέδιο Στρατηγικής της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας ο δήμος βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο όσον αφορά τον αριθμό των ατόμων σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού (όπ.παρ.,8), γι' αυτό και χαρακτηρίζεται ως περιφέρεια μεσαίας έντασης στο συγκεκριμένο ζήτημα. Από την άλλη, χαρακτηρίζεται ως χαμηλής ένταση στις ειδικές ομάδες του πληθυσμού (όπ.παρ.,23).

Αναφορικά με τις κοινωνικές δομές / υπηρεσίες, στον δήμο λειτουργούν 6 Βρεφικοί, Παιδικοί Σταθμοί εξυπηρετώντας 199 βρέφη/νήπια και 194 μητέρες, 3 Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Κ.Δ.Α.Π.) απασχολώντας 123 παιδιά, 9 Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η) φιλοξενώντας 880 ηλικιωμένους. Ο δήμος απασχολεί 3 κοινωνικούς λειτουργούς, 1 ψυχολόγο, 2 κοινωνιολόγους και 10 άτομα βοηθητικό προσωπικό.

Οι παρεμβάσεις του Δήμου Πολυγύρου στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή πρέπει να έχει στρατηγικό χαρακτήρα. Είναι γεγονός ότι λόγω των περιορισμένων πόρων του δήμου, ο σχεδιασμός πρέπει να είναι προσεκτικός και οι κύριοι στόχοι είναι δύο: αφενός η άντληση πόρων στην περιοχή από κάθε δυνατή πηγή, και κυρίως από τις χρηματοδοτήσεις που προκύπτουν από το ΕΣΠΑ και από άλλα ευρωπαϊκά προγράμματα. Εδώ ωστόσο, θα πρέπει να διερευνηθούν οι δυνατότητες άντλησης πόρων και από άλλες πηγές, όπως για παράδειγμα, η συνεργασία με την Εκκλησία για την διαμόρφωση κοινωνικών δομών, η κατάθεση προτάσεων για χρηματοδότηση κοινωνικών δομών σε ιδρύματα όπως το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, η συγκέντρωση «ομολόγων ανάπτυξης» από τους ομογενείς του εξωτερικού, με τα οποία θα χρηματοδοτηθεί η σύσταση και λειτουργία συγκεκριμένων κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων.

Οι δύο άξονες στρατηγικής που πρέπει να κινηθεί ο δήμος είναι η ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων στους παραγωγικούς τομείς και η ενθάρρυνση της δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων στον τομέα της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Αυτό γιατί ένα από τα δομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Δήμος είναι η καλλιέργεια και προσέλκυση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αφού η κρίση έχει καταφέρει αφενός μεγάλο πλήγμα στις οικοδομικές-κατασκευαστικές δραστηριότητες και στα συναφή επαγγέλματα, αφετέρου στον εμπορικό κόσμο της περιοχής (Εγκεκριμένο Στρατηγικό Σχέδιο,2015 και Επιμελητήριο Χαλκιδικής, 2011).

Οι δράσεις στις οποίες δύνανται να δραστηριοποιηθούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι δράσεις ενισχυτικές προς το περιβάλλον, σε συνάφεια με τον τουρισμό, την διατροφή και παραδοσιακές δραστηριότητες της περιοχής.

Δραστηριότητες όπως η καλαθοπλεκτική πρέπει να ενισχυθούν και να προωθηθούν ως «φάσιον», για παράδειγμα να γίνει μόδα η μεταφορά των προϊόντων από την αγορά σούπερ μάρκετ σε καλαθάκια, σε μια εκστρατεία που θα στοχεύει στο να γίνει ο Πολύγυρος περιοχή καθαρή από πλαστικές σακούλες.

Επιπλέον, τοπικά αγροτικά παραδοσιακά προϊόντα μπορούν να αποκτήσουν μπραντ νέμ, και οι κοινωνικές επιχειρήσεις να αναλάβουν ρόλο συντονιστικό των παραγωγών, αλλά και συσκευασίας και προώθησης των προϊόντων. Δύο προϊόντα, που πρέπει να είναι και ανταγωνιστικά αλλά και της μόδας είναι τα μανιτάρια και τα αρωματικά φυτά-βότανα. Για παράδειγμα, η επόμενη γιορτή μανιταριού μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο επαφής μεταξύ παραγωγών και να διαμορφώσει ένα προϊόν το οποίο έχει αρχίσει να έχει απήχηση στην αγορά. Όσον αφορά τα αρωματικά φυτά και τα βότανα, εδώ, ο κύριος στόχος πρέπει να είναι οι αγορές του εξωτερικού. Τόσο η κεντρική όσο και η βόρεια Ευρώπη είναι «έτοιμες» αγορές αλλά το πρόβλημα με την ελληνική παραγωγή τέτοιων προϊόντων είναι η τυποποίηση και η προώθηση των προϊόντων. Η εμπειρία Κοιν.Σ.Επ. όπως η Μοδούσα στη Λέσβο και το Τσάι Ολύμπου θα ήταν χρήσιμες στην δεδομένη περίπτωση.

Ο τουρισμός για την διαφοροποίηση της οικονομίας της περιφέρειας. Για παράδειγμα, την δημιουργία ενός προϊόντος όπως «Πρωϊνό Πολυγύρου», ή με κάποιο άλλο όνομα προώθησης, όπου θα χρησιμοποιούνται προϊόντα τοπικής παραγωγής (βούτυρο, μερίδες γάλακτος, μαρμελάδες, εκτροφή γαλοπούλας, και γενικότερα δημιουργία αλλαντικών χωρίς καρκινογόνα συντηρητικά όπως περιέχουν η πλειοψηφία των αλλαντικών, με πρώτες ύλες από την ντόπια κτηνοτροφία ως τη δημιουργία Κοιν.Σ.επ. η οποία θα παράγει αφρόλουτρα και σαμπουάν για τα ξενοδοχεία. Τέλος, θα ήταν δυνατή η δημιουργία σειράς χειροποίητων αναμνηστικών με χαρακτηριστικά στοιχεία της περιοχής.

Ένας άλλος τομέας δραστηριοποίησης κοινωνικών επιχειρήσεων είναι αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον. Εδώ κάποιες ιδέες έχουν ήδη δοκιμαστεί αλλά και ο Δήμος έχει ήδη λάβει πρωτοβουλίες. Για παράδειγμα η πρωτοβουλία για την κομποστοποίηση θα μπορούσε να λάβει μια πιο οργανωμένη μορφή μέσα από μια Κοιν.Σ.Επ και, να πάει ένα βήμα παραπέρα από το παράδειγμα της Καλαμάτας, στην εμπορική παραγωγή κομπόστ. Εδώ η συνεργασία των πανεπιστημίων θα μπορούσε να συνεισφέρει ιδιαίτερα σε αυτή την ιδέα. Μάλιστα, η Κοιν.Σ.Επ. που θα ασχολείται με το κομπόστ θα μπορούσε να αναλάβει συνολικότερα τη διαχείριση του

πράσινου της πόλης, έτσι ώστε ο Πολύγυρος να παραμείνει μια από τις πιο «Πράσινες» πόλεις της Ευρώπης. Μια δεύτερη ιδέα είναι η χρήση δασικής ύλης για την δημιουργία πέλετ. Ήδη ο δήμος παρέχει στους δημότες καύσιμη ύλη. Σε συνεργασία με το Δασαρχείο και τις αντίστοιχες σχολές των πανεπιστημίων της Βορείου Ελλάδος, θα μπορούσε να γίνει Κοιν.Σ.επ. η οποία να χρησιμοποιεί τα νεκρά δένδρα για την δημιουργία πέλετ. Την ιδέα αυτή επεξεργάστηκε η Μαίναλον Κοιν.Σ.Επ. και είναι μια ιδέα που προσφέρει αφενός στο περιβάλλον, αφού απομακρύνεται εύφλεκτη ύλη από το δάσος. Από την άλλη περιορίζει τις εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου αλλά και προσφέρει απασχόληση σε ανέργους με ένα κόστος το οποίο δεν ξεπερνά τις 300.000 ευρώ για τα απαραίτητα εργαλεία και υποδομές.

Υπάρχουν και μια σειρά από άλλες δραστηριότητες με ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των κοινωνικών επιχειρήσεων. Μια σειρά από δράσεις όπως η ενεργειακή αναβάθμιση των κατοικιών, η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (μικρά αιολικά, ηλιακοί θερμοσίφωνες κατάλληλα σχεδιασμένοι για να σέβονται την παραδοσιακή αρχιτεκτονική), είναι τομείς όπου με την συνεργασία φορέων όπως το ΤΕΕ, τα επιμελητήρια, οι βιομηχανίες, τα πανεπιστήμια μπορούν να προσφέρουν απασχόληση τόσο σε ειδικευμένο όσο και σε ανειδίκευτο προσωπικό.

Στον κοινωνικό τομέα, ιδιαίτερα προσοχή πρέπει να δοθεί στα άτομα ΑμεΑ και τα άτομα που αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το Κοινωνικό Παντοπωλείο τα Κοινωνικά Συστήματα και οι Συνεταιριστικοί Λαχανόκηποι θα ήταν τρεις ιδέες Κοιν.Σ.Επ. που συνδυάζουν την δραστηριότητα σε τοπικό επίπεδο με το κοινωνικό έργο. Το Κοινωνικό Συστήματα θα μπορούσε να λειτουργήσει με τη βοήθεια της Εκκλησίας. Η λειτουργία Κοινωνικού Ιατρείου είναι επίσης μια άλλη ιδέα που θα μπορούσε μάλιστα να προταθεί σε κάποιο ίδρυμα (όπως το Σταύρος Νιάρχος) για χρηματοδότηση.

Ιδιαίτερη σημασία όμως, πέρα από τους τομείς δραστηριοποίησης των κοινωνικών επιχειρήσεων έχει και η διαμόρφωση ενός οικοσυστήματος για την ανάπτυξη και την στήριξή τους. Εδώ, όμως, πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη και οι περιορισμένες δυνατότητες του Δήμου σε προσωπικό. Ωστόσο δεν πρέπει να λησμονείται το παράδειγμα του Δήμου της Κω όπου η περιορισμένη κατάρτιση των εμπλεκομένων στο πείραμα του Κως-Ασπίς οδήγησε σε περιορισμένα αποτελέσματα, μολονότι υπήρχαν πόροι χρηματοδότησης.

Συνεπώς σε κρίσιμες υπηρεσίες του δήμου, όπως το Αυτοτελές Τμήμα Διοικητικής Βοήθειας και Υποστήριξης Ανέργων, του Αυτοτελούς Τμήματος Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Πληροφορικής, καθώς και του Αυτοτελούς Τμήματος Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης, της Διεύθυνσης Περιβάλλοντος, Πολιτικής Προστασίας και Συντήρησης Πρασίνου και του Αυτοτελούς Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας και Πολιτισμού, είναι αναγκαία η

επιμόρφωση συγκεκριμένου προσωπικού, το οποίο θα λειτουργήσει ως μέντορας/συμβουλευτικά στις όποιες προσπάθειες για την ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων στα πλαίσια του Δήμου. Για την μη επιβάρυνση των οικονομικών του Δήμου όσον αφορά τις ανάγκες του συγκεκριμένου προσωπικού σε κατάρτιση, αυτές οι δράσεις κατάρτισης μπορούν να αναληφθούν από το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, στο οποίο άλλωστε υπάρχουν και σχετικά προγράμματα.

Επιπλέον, λόγω του καινοτόμου και του καινοφανούς της ιδέας, αλλά και του περιορισμού των πόρων προτείνεται μια δοκιμασμένη μεν αλλά όχι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στην Ελλάδα μορφή για τις κοινωνικές επιχειρήσεις που θα δημιουργηθούν. Το παράδειγμα αυτό έχει αναπτυχθεί από πολωνική κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση Μπάρκα (Barka, 2016), αλλά και άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις όπως ο Forth Sector στην Σκωτία (Forth Sector, 2016). Σύμφωνα με αυτό το υπόδειγμα υπάρχει μια «μητρική» κοινωνική επιχείρηση, η οποία αποτελεί την ομπρέλα κάποιων δορυφορικών κοινωνικών επιχειρήσεων. Η μητρική κοινωνική επιχείρηση αναλαμβάνει βασικές δραστηριότητες όπως:

1. Συνολική διοίκηση
2. Ευθύνη για την επιχειρηματική ανάπτυξη και τον επιχειρηματικό σχεδιασμό
3. Στρατολόγηση και πληροφόρηση υποψήφιων μελών και εργαζομένων για τις δορυφορικές κοινωνικές επιχειρήσεις
4. Πωλήσεις, συμβόλαια και μάρκετινγκ
5. Κάλυψη αναγκών κατάρτισης επιχειρήσεων, επαγγελματική συμβουλευτική
6. Χρηματοοικονομικές δράσεις όπως εύρεση επιδοτήσεων για την έναρξη, αλλά και την λειτουργία των «δορυφορικών» κοινωνικών επιχειρήσεων. Εξεύρεση άλλων πόρων
7. Διαχείριση εθελοντισμού

Η μητρική συνεταιριστική επιχείρηση, θα αναλαμβάνει την ταυτοποίηση δυνητικών αγορών για τις άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις, θα λειτουργεί ως φορέας διαμεσολάβησης μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων και άλλων φορέων (ιδιωτικών, μη κερδοσκοπικών, Εκκλησίας, εθελοντών, ιδρυμάτων), του δήμου, των επιμελητηρίων και του πανεπιστημίου, θα αναλαμβάνει τις σχέσεις των άλλων κοινωνικών επιχειρήσεων με τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τις δυνατές συμμετοχές σε διευρωπαϊκά προγράμματα, έρευνα για δυνατότητες χρηματοδότησης, αλλά και την προώθηση των προϊόντων

Στόχος εδώ είναι, λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων του δήμου, να υπάρχουν δύο με τρεις καλά καταρτισμένες και με όραμα ομάδες οι οποίες θα αναλάβουν να «τρέξουν» το όλο εγχείρημα. Αυτό γιατί δεν μπορεί φυσικά κανείς να περιμένει από άτομα που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες, είναι άνεργοι με χαμηλές δεξιότητες ή με δεξιότητες που δεν ζητούνται πλέον από την αγορά εργασίας να εργάζονται και ταυτόχρονα να διοικούν την κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση (χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει ότι δεν θα έχουν λόγο επί της λειτουργίας της). Επίσης, η τεχνογνωσία που έτσι θα αποκτηθεί θα είναι παρακαταθήκη για μελλοντικές ενέργειες του δήμου, αφού σταδιακά δημιουργείται μια μαγιά ανθρώπων που διαμορφώνει δίκτυα, κατεβάζει ιδέες για δράσεις και χρηματοδοτήσεις, και γενικά συνεισφέρει στην αναβάθμιση της περιοχής χωρίς να επιβαρύνει τα οικονομικά του δήμου. Αντιθέτως, θα συνεισφέρει αποφασιστικά στην ενίσχυση των εισοδημάτων της περιοχής και στην ποικιλομορφία της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Όσον αφορά στις δυνατότητες χρηματοδότησης, πέραν των ιδίων πόρων του δήμου αλλά και της τοπικής κοινωνίας, πόρους στους οποίους συγκαταλέγεται βέβαια και η εθελοντική εργασία, αλλά και η συνεισφορά των τοπικών φορέων και πολιτών, ασφαλώς οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις θα πρέπει να αποτελούν προτεραιότητα.

Φυσικά, για να καταστούν αυτές δυνατές, πρέπει ο δήμος να επενδύσει σε ανθρώπους που θα έχουν γνώση του συνόλου των ευρωπαϊκών προγραμμάτων απ' όπου μπορούν να αντληθούν πόροι. Γιατί για παράδειγμα, ευρωπαϊκά προγράμματα όπως το Horizon, το COSME, το EaSi, είναι προγράμματα που προσφέρουν χρηματοδοτήσεις αλλά χρειάζεται στενή παρακολούθησή τους και γνώση των δυνατοτήτων που προσφέρουν.

Μια δεύτερη μεγάλη πηγή είναι φυσικά το ΕΣΠΑ 2014-2020. Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Περιφέρεια είναι αρκετοί οι άξονες στους οποίους προβλέπεται χρηματοδότηση για κοινωνικές επιχειρήσεις. Μάλιστα, η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει δυνατότητες χρηματοδότησης και από το ΕΤΠΑ όσο και από το ΕΚΤ. Πέρα από τον Άξονα Προτεραιότητας 9β, όπου η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αναφέρεται ρητά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν πόροι από τον Άξονα Προτεραιότητας 8: Προώθηση στην απασχόληση, τον Άξονα Προτεραιότητας 5: Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, τον Άξονα Προτεραιότητας 4: Ενεργειακή αναδιάρθρωση για μια οικονομία χαμηλών ρύπων και, τον Άξονα Προτεραιότητας 3: Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Επίσης, πόροι μπορούν να εξευρεθούν και από το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2015-2020.

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Συμπεράσματα

Το τοπικό επίπεδο είναι αυτό της εγγύτητας μεταξύ προβλημάτων και φορέων και συνεπώς είναι αυτό το επίπεδο στο οποίο πρέπει να αναζητηθούν οι λύσεις τόσο για την απάντηση απέναντι στα προβλήματα που έθεσε η κρίση όσο και για το αίτημα της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής.

Οι τοπικές αρχές σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν πάρει μια σειρά από μέτρα για την προστασία των τοπικών οικονομιών. Ένα από τα μαθήματα που απορρέουν από αυτές τις προσπάθειες είναι η ανάγκη για καινοτόμες προσεγγίσεις σε υφιστάμενα προβλήματα και για την αξιοποίηση πόρων που έως τότε δεν θεωρούνταν ότι μπορούν να συνεισφέρουν. Η κρίση συνιστά μια ευκαιρία για να δημιουργηθούν συμμαχίες και συνεργασίες με νέους φορείς, για να στηριχτούν οι τοπικές κοινωνίες μέσω επενδύσεων και πόρων σε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, νέους τρόπους παροχής υπηρεσιών.

Εδώ, η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει σημαντικό ρόλο να διαδραματίσει. Αυτό άλλωστε είναι φανερό και από το γεγονός ότι στην νέα προγραμματική περίοδο ο ρόλος της αναβαθμίζεται. Τόσο η πρωτοβουλία που έχει αναλάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Πρωτοβουλία για Κοινωνική Επιχειρηματικότητα όσο και οι νέοι κανονισμοί των διαρθρωτικών ταμείων έχουν ιδιαίτερες αναφορές στο αίτημα για «Προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων».

Αυτό γιατί η κοινωνική επιχειρηματικότητα συνιστά αποφασιστικό εργαλείο στο τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση όχι μόνον των κοινωνικών προβλημάτων που εντείνονται, αλλά διαθέτει και έναν σημαντικό ρόλο μέσα από τα χαρακτηριστικά και τις δράσεις που μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία.

Στη χώρα μας λόγω του χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας έχουμε τη δυνατότητα να εκμεταλλευθούμε στο έπακρο τις δυνατότητες που προσφέρει, όταν για παράδειγμα στη Γαλλία το 10% περίπου της απασχόλησης προέρχεται από τον συγκεκριμένο τομέα.

Η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται σήμερα να αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις που δεν είναι μόνον κοινωνικές, αλλά έχουν να κάνουν επίσης και με την βαθιά οικονομική ύφεση που αντιμετωπίζουν πολλοί οικονομικοί τομείς.

Συνεπώς, σήμερα είναι απαραίτητη ανάγκη για τη χρήση ενός εργαλείου, που όπως καταδείχθηκε από αυτή την μελέτη, έχει να συνεισφέρει πολλά τόσο στον κοινωνικό όσο και

στον οικονομικό και περιβαλλοντικό τομέα. Σήμερα ιδιαίτερα, που υπάρχει διαθεσιμότητα πόρων από τα ευρωπαϊκά κονδύλια, οι τοπικές αρχές και οι δήμοι πρέπει να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στο να ενισχύσουν πρωτοβουλίες κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Το όφελος από τέτοιες δράσεις είναι σίγουρο ότι θα ωφελήσει το σύνολο της κοινωνίας: δήμους, πολίτες, επιχειρήσεις.

Για την ευόδωση όμως αυτού του στόχου χρειάζεται ορθός και στρατηγικός προγραμματισμός, με την καλλιέργεια σε τοπικό επίπεδο των κατάλληλων δεξιοτήτων, αλλά και με την κινητοποίηση του συνόλου των διαθέσιμων πόρων.

Οι προτάσεις μας για τον δήμο Πολυγύρου, βασίζονται πάνω σε μια ανάλυση που από τη μια στηρίζεται στις χρηματοδοτικές δυνατότητες που υπάρχουν, λαμβάνει υπόψη της το ανθρώπινο δυναμικό που είναι στη διάθεση των τοπικών αρχών, αλλά και βασίζεται στην οραματική πεποίθηση ότι η καλλιέργεια των ιδιαίτερων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων μιας περιοχής, η καλλιέργεια των αρχών της κοινωνικής επιχειρηματικότητας που είναι η αλληλεγγύη, η συνεργασία, ο εθελοντισμός, ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός, η συμπερίληψη όλων σε ένα όραμα για το μέλλον, θα προσφέρουν την αναγκαία κοινωνική δυναμική ως αποφασιστική συνεισφορά για τη διέξοδο από την κρίση.

Γιατί η διέξοδος από την κρίση απαιτεί καινοτόμες ιδέες, ξεκάθαρους στρατηγικούς στόχους, διαμόρφωση κατάλληλων δεξιοτήτων και συνείδησης από όλους. Όπως δείξαμε, σταδιακά διαμορφώνεται ένα θετικό πλαίσιο για τη συνεργασία δήμων και κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Συνεργασία που θα αποβεί εις όφελος του συνόλου της κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αδάμ Σοφία, Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα: Πού εντοπίζεται το κοινωνικό στη θεωρία και στην πράξη; Φόρουμ Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, Αθήνα, Νοέμβριος, 20-21, 2014,

http://gr.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/11/sofia_adam_what_is_the_social_in_sc.es_gr.pdf

Αρετάκη Μυρτώ, «Ο πολιτισμός είναι οικονομία», *The Press Project*, 4 Μαρτίου 2014, <http://www.thepressproject.gr/article/57458/O-politismos-einai-oikonomia>

Αποκεντρωμένη Διοίκηση Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίων, Θέμα: *Έλεγχος νομιμότητας της αριθμ. 09/2016 Α.Δ.Σ. του Δήμου Καλαμάτας σχετικά με την έγκριση*

προγραμματικής σύμβασης μεταξύ του Δήμου Καλαμάτας και της RETHINK-KOΙΣΕΠ για την υλοποίηση προγράμματος επέκτασης – υποστήριξης δικτύου συνοικιακής κομποστοποίησης. 24-02-2016, ΑΔΑ: ΩΝΩΖΟΡ1Φ-7ΥΜ.

Α Π Ο Φ Α Σ Η. Από το πρακτικό της 5ης /2016 Τακτικής Συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου Πυλαίας – Χορτιάτη, Αριθ. αποφ. 195 / 29-02-2016 , ΑΔΑ: 7ΕΗΒΩ10-1Ψ1

Γεώργιος Κωνσταντίνος, «Η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη: Ορισμοί, εμπειρία και προοπτικές», στο Κωνσταντίνος Δ. Γεώργιος (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2013.

Γεώργιος Κωνσταντίνος, *Η συνεισφορά της κοινωνικής οικονομίας στην ανάπτυξη της απασχόλησης στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020: Κοινωνική οικονομία και τοπική ανάπτυξη*, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, Αναπτυξιακό Συνέδριο Π.Ι.Ν., 12 Απριλίου 2013.

Δημοτικό Συμβούλιο Καβάλας, ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ Από το Πρακτικό της υπ' αριθ. 10ης / 22 Απριλίου 2013 Συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου Καβάλας. ΘΕΜΑ: «Σύναψη Προγραμματικής Σύμβασης, μεταξύ Δήμου Καβάλας, Ν.Π.Δ.Δ. "Δημοτική Κοινωνική Αλληλεγγύη – Προσχολική Αγωγή Καβάλας" και "Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Γαληνός" και ορισμός εκπροσώπου στην επιτροπή παρακολούθησης», Αρ. Αποφάσεως 241/2013, ΑΔΑ: ΒΕΑΖΩΕ6-ΖΗΧ.

Επιμελητήριο Χαλκιδικής, *Παρουσίαση Έρευνας*, Επιμελητήριο Χαλκιδικής, Μάιος 2011.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας, Βρυξέλλες, 25.10.2011 COM(2011)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα*, Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, Τεύχος 4, 2013.

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Γνωμοδότηση, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Κοινωνική Επιχείρηση, INT 589, Βρυξέλλες, 26 Οκτωβρίου 2011.

Ζιώμας Δημήτρης και Κατερίνα Βεζυργιάννη, «Νέες προσεγγίσεις για την κοινωνική και οικονομική ένταξη των ψυχικά ασθενών: η περίπτωση των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης», στο Μ. Ναούμη κ.ά (επιμ.) *Το κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2010*, ΕΚΚΕ, Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2010.

ICAP, *Διερεύνηση της κλαδικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στο Νομό Χαλκιδικής*, 2008.

Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, «ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΟΔΙΚΟΥ ΧΑΡΤΗ ΚΑΙ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΔΡΑΣΗΣ (ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΥΠΕΣ, ΚΕΔΕ, ΕΝΠΕ, ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ TASKFORCE)» Παραδοτέο: Τεύχος με τα «Concept Papers» ανά πυλώνα που θα αποτελέσουν την βάση για την περαιτέρω συζήτηση σε κάθε υποεπιτροπή, Ιανουάριος 2014.

Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ, *Τοπική Αυτοδιοίκηση: Οικονομική κατάσταση, εκχώρηση αρμοδιοτήτων, επιπτώσεις στο ανθρώπινο δυναμικό των δήμων και στα δημόσια αγαθά*, Αθήνα, Μάιος 2014.

Κώστας Αντώνιος, *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Η συμβολή τους στην Ενίσχυση της Απασχόλησης, την Τοπική Ανάπτυξη και ο ρόλος των Ευρωπαϊκών Θεσμών: Η περίπτωση του Δήμου Καβάλας*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειον Πανεπιστήμιο, 2014.

Κυριακίδου Ολίβια και Ελένη Σαλαβού, *Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Εκδόσεις Rosili, 2014.

Μαρκουλάτος Εμμανουήλ, *Το θεσμικό πλαίσιο και η λειτουργία των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης στην Ελλάδα*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Αθήνα, 2008.

Ντούλια Θεοδώρα, *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση*, Εκδόσεις Ασελότος, 2015.

Κασσαβέτης Δημοσθένης, «Η κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα», στο Κωνσταντίνος Δ. Γεώργιας (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2013.

Κοντιάδης Ξενοφών και Δημήτρης Απίστουλας, *Μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Συντονισμός και δικτύωση των δομών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006.

Νήσος Κως, «Ν.Μυλωνάς: Να εκτιμηθεί με ψυχραιμία το ζήτημα Συνεργατικές-ΚΟΙΝΣΕΠ», http://www.nisoskos.gr/shownew.php?new_id=9788&category=4.

Kosvoice, «Ανάκληση των παραχωρήσεων ακινήτων στις ΚοινΣΕπ στην Κω», στο <http://koinsep.org/ανάκληση-των-παραχωρήσεων-ακινήτων-σ/>

Νόμος 4019/2011 (ΦΕΚ Α' 216/30.09.2011) «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις».

Νόμος 4412/2016 (ΦΕΚ Α'147/8.08.2016) «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)».

Νόμος 4413/2016 (ΦΕΚ Α'148) «Ανάθεση και εκτέλεση συμβάσεων παραχώρησης-Εναρμόνιση με την Οδηγία 2014/23/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2014 σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης (ΕΕ L 94/1/28.3.2014) και άλλες διατάξεις».

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, *Εγκεκριμένο Στρατηγικό Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος ΠΚΜ 2015-2019*, 30.03.2015.

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, *Στρατηγική προώθησης της κοινωνικής ένταξης, καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε μορφής διακρίσεων στην Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας*, Απρίλιος 2015.

Σχέδιο Νόμου «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της», 14 Ιουλίου 2016, <http://www.opengov.gr/minlab/?p=3381>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Η προαγωγή της κοινωνικής οικονομίας ως βασικού μοχλού οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην Ευρώπη*, Συμπεράσματα του Συμβουλίου, Βρυξέλλες, 7 Δεκεμβρίου 2015.

Τσούτσουρα Ελένη, *Ο ρόλος της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική 2020 και οι δυνατότητες αξιοποίησής της στην Ελλάδα*, Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Τμήμα Διοίκησης και Οικονομικής Διαχείρισης, Αθήνα, 2015.

Harding Rebecca και Dennis Harding, *Social Entrepreneurship in the UK*, A Delta Economics Report, 2008. Αναφέρεται στο ΟΜΑΣ Α.Ε. «ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΘΕΣΜΙΚΟΥ, ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΥ, ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ 2007-2013», 1^ο ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ, *ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΠΟ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ*, Οκτώβριος 2008.

Vienney Claude, *Η κοινωνική οικονομία*, Πολύτροπον, 2008.

Ξενογλώσση

Amin A., A Cameron, R. Hudson, «Welfare as work? The potential of the UK social economy», *Environment and Planning*, 1999, volume 31, σελ.2033-2051.

BAPKA (2016), <http://barka.org.pl/taxonomy/term/28>.

Borzaga Carlo & Ermanno Tortia, «Social Enterprises and Local Economic Development», στο Antonella Noya (ed.), *The Changing Boundaries of Social Enterprises*, OECD, 2009.

Campbell Mike, *The Third System. Employment and Local Development, Volume 1-Synthesis Report*, Policy Research Institute, 1999.

CECOP, *The resilience of the cooperative model. How worker cooperatives, social cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the crisis and its consequences*, 2012.

Commission of the European Communities, *Businesses in the “Economy Sociale” sector. Europe’s frontier free-market*, Communication from the Commission to the Council, SEC(89)2187 final, Βρυξέλλες, 18 Δεκεμβρίου 1989.

Defourny Jacques, «Introduction: from third sector to social enterprise», στο Carlo Borzaga and Jacques Defourny, *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, 2001.

Defourny Jacques και Marthe Nyssens, *Social Enterprise in Europe. Recent trends and developments*, EMES, No 08/01, 2008.

Duniam, M. & Eversole, R. 2013, *Social Enterprises and Local Government: A Scoping Study*, Australian Centre of Excellence for Local Government, Sydney

Equal, *How can social economy contribute to local development?*, Tivoli, December 2006.

European Commission, *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*, Executive Summary, December, 2014.

European Economic and Social Committee-CIRIEC, *The Social Economy in the European Union*, 2011.

European Economic and Social Committee, Opinion: “Towards a more balanced territorial development in the EU”, NAT/615, Brussels, 6 February 2014.

Forth Sector, 2016, <http://www.forthsector.org.uk/>.

Galliano Renato, *Social Economy Entrepreneurship and Local Development*, North Milan Development Agency and European Association of Development Agencies, 2002.

Grefe Xavier, “The Role of the Social Economy in Local Development”, στο Antonella Noya & Emma Clarence, *The Social Economy. Building Inclusive Economies*, OECD, 2007.

Greg Clark, *Recession, Recovery and Reinvestment: the role of local economic leadership in a global crisis*, OECD, 2009.

Glaveli Niki και Konstantinos Geormas, «Mission accomplished? An empirical research on the link between Social Co-operative Enterprises’ strategic orientation and performance», paper presented at the ICA Research International Conference, *New Strategies for Cooperatives: Understanding and Managing Cooperative Creation, Transition and Transformation*», Almeira, Spain, 24-27 May 2016.

Hostick-Boakye Sophie and Mandeep Hothi, *Grow your own, How local authorities can support social enterprises*, The Young Foundation, November 2011.

OECD, *Job creation through the social economy and social entrepreneurship*, 2013

URBACT, *Cities and the economic crisis. A survey on the impact of the economic crisis and the responses of URBACT II cities*, April 2010.